



אקורד • אֶכּוֹרְד • aChord

פסיכולוגיה חברתית | علم النفس الاجتماعي للتغيير الاجتماعي
לשינוי חברתי | Social Psychology for Social Change

מדד הנגישות העירוני 2020

ד"ר דורון דורפמן | מלקיטו אזנה | ד"ר יוסי חסון

מוגש לידי הקרן המשפחתית ע"ש תד אריסון, קרן משפחת רודרמן, נציבות שוויון
זכויות לאנשים עם מוגבלות במשרד המשפטים וג'וינט ישראל

תוכן עניינים

2	תקציר ממצאי המחקר
7	Summary of Findings
11	מטרות ומבט כללי
13	מאפייני המדגם ושיטת איסוף הנתונים
17	תיאור המדדים במחקר
17	מדדי סקר הנגישות העירוני
19	מדדי הסקר הייעודי
21	ממצאי סקר הנגישות העירוני
21	היחס כלפי אנשים עם מוגבלות: מבט כללי
37	היחס כלפי אנשים עם מוגבלות: דירוג רשויות
41	מסקנות סקר הנגישות העירוני
42	ממצאי סקר התמודדות ותפיסת משבר הקורונה בקרב אנשים עם מוגבלות
44	תפיסות אנשים עם מוגבלות את משבר הקורונה
54	הבדלים בתפיסות בין אנשים עם מוגבלויות שונות
56	מסקנות סקר התמודדות ותפיסת משבר הקורונה בקרב אנשים עם מוגבלות
58	נספח - דירוג רשויות במדדים השונים
59	תפיסת אנשים עם מוגבלות כהומוגניים
60	תחושת איום מעשי וסמלי מאנשים עם מוגבלות
61	מבוכה
62	מוכנות לקרבה חברתית עם אנשים ללא מוגבלות
63	דעות קדומות "מרומזות" כלפי אנשים עם מוגבלות
64	אמפתיה

תקציר ממצאי המחקר

תיאור כללי

מחקר זה בוחן את עמדות הציבור כלפי אנשים עם מוגבלות לשנת 2020 (כהמשך למחקר שנערך בשנים 2016-2019), כמו גם את ההתמודדות והתפיסות של אנשים עם מוגבלות בישראל את משבר הקורונה. המחקר נערך במסגרת מיזם מדד הנגישות העירוני, פרויקט משותף של קרן אריסון, קרן רוזרמן, נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות במשרד המשפטים ו"ישראל מעבר למוגבלות" בג'וינט ישראל.

מחקר זה מתייחס לנגישות לאנשים עם מוגבלות כמושג רחב הכולל בתוכו את יחס הציבור לאוכלוסייה זו. התייחסות זו מתבססת על כך שתפיסות, עמדות, רגשות והתנהגות הציבור כלפי אנשים עם מוגבלות הוכרו במחקרים קודמים בתחום לימודי המוגבלות והפסיכולוגיה כבעלי תפקיד משמעותי להשתלבות מלאה של אנשים עם מוגבלות בחברה. מטרת מחקר זה הינה לזהות את הגורמים הפסיכולוגיים-חברתיים בקרב הציבור בישראל אשר ממשיכים להוות חסם לשילובם של אנשים עם מוגבלות בחברה, לצד מגמות חיוביות שעשויות להקל עליהם לטובת כך, במהלך ספטמבר-אוקטובר 2020 נערכו סקרים בקרב הציבור הכללי וכן בקרב אנשים עם מוגבלות על מנת להבין את מצב הנגישות מתוך שתי נקודות מבט אלה. ניתוח כמותני של סקרים אלה מובא להלן בדו"ח זה.

בסקר שבחן את יחס הציבור כלפי אנשים עם מוגבלות השתתפו 4,372 משיבים מהאוכלוסייה הבוגרת מ-20 ערים נבחרות בישראל: תל אביב-יפו, ירושלים, חיפה, ראשון לציון, שוהם, נתניה, הרצליה, הוד השרון, כרמיאל, באר-שבע, אשקלון, אשדוד, רמת גן, בני ברק, נצרת, רחובות, חולון, פתח תקווה, חדרה וטבריה. כמו כן, בוצעה גם דגימה ארצית של 1,307 אנשים אשר מתגוררים ביישובים אחרים ומהווים נקודת ייחוס לאותן 20 ערים. השימוש במדגם ארצי נועד אפוא להשוות בין מידת הדירוג במדד של 20 הערים הנבחרות לעומת שאר היישובים בארץ.

בסקר שבחן את ההתמודדות והתפיסות של אנשים עם מוגבלות את משבר הקורונה באופן כללי, ובפרט את "הסגר הראשון" שהוטל בישראל עקב המגפה בחודשים מרץ-אפריל 2020, השתתפו 492 אנשים עם מוגבלויות שונות, וכן 502 אנשים ללא מוגבלות בדגימה ארצית. דגימת משיבים ללא מוגבלות נועדה להשוות בין תפיסותיהם של אנשים עם מוגבלות לבין אנשים ללא מוגבלות את החיים בישראל בשנת 2020. על מנת לאפשר מענה מותאם ונוח על ידי כל המשיבים, הסקר נוסח בעברית וערבית, בלשון זכר ונקבה, וכן עבר תהליך של הנגשה קוגניטיבית. תהליך זה כלל בין השאר הנגשה ברמת מבנה השאלות, ברמה הלשונית (כתיבה בשפה פשוטה) והוספת היבטים גרפיים בשאלות בהן נדרשו המשיבים להביע עמדה חזותית.

סקר עמדות הציבור כלפי אנשים עם מוגבלות

בסקר זה, המשתתפים דיווחו על מידת הסכמתם עם מגוון מדדים הכוללים תפיסות כלפי אנשים עם מוגבלות (סטריאוטיפים, הומוגניות כקבוצה, ותפיסות איום מאנשים עם מוגבלות), רגשות כלפי אנשים עם מוגבלות, כוונות התנהגות והתנהגות בפועל כלפי אנשים עם מוגבלות (מוכנות לקרבה חברתית, נכונות לסייע לאנשים עם מוגבלות, והתנהגות פוגענית), ועמדות לגבי תפקוד הרשות המקומית ביחס לאנשים עם מוגבלות (הכרה באפליה כלפי אנשים עם מוגבלות ברשות המקומית ותפקוד הרשות המקומית בנוגע לאנשים עם מוגבלות).

שנת 2020 הינה השנה החמישית בה נערך המחקר. על כן, התאפשרה בחינה של מגמות ושינוי ביחסה של האוכלוסייה לאנשים עם מוגבלות במהלך חצי עשור. בדומה לארבע השנים האחרונות, גם השנה הממצאים מראים מגמה כללית של שיפור עקבי בעמדות, רגשות והתנהגות הציבור כלפי אנשים עם מוגבלות. בהשוואה לשנה שעברה, בתשע מתוך 20 הערים השונות בישראל נמצאו שיפור ועלייה במדד הנגישות המשוקלל¹, מדד המשקלל תפיסות, עמדות והתנהגות כלפי אנשים עם מוגבלות ונועד לבחון גישה כללית מכילה ומיטיבה כלפי אנשים עם מוגבלות. באופן ספציפי, במדד הנוכחי, כמו בארבעת השנים הקודמות, נמצאה ירידה נוספת בתפיסה של אנשים עם מוגבלות כבעלי יכולות נמוכות. כמו כן, הייתה עלייה בתפיסת אנשים עם מוגבלות כחמים וידידותיים (להבדיל מעוינים). ברמת הרגשות לא נמצא שינוי משמעותי בהשוואה לשנה שעברה מלבד ירידה בתחושת העצב כלפי אנשים עם מוגבלות. מדובר בנתון מורכב מבחינת משמעותו שכן, רגש העצב קשור הן לאמפתיה (רגש חיובי) והן לרחמים (רגש שעלול להיחשב כשלילי בהקשר לאוכלוסיית האנשים עם המוגבלות). במדדי ההתנהגות נמצאה יציבות במוכנות לקרבה חברתית לאנשים עם מוגבלות. באופן כללי המשיבים דיווחו כי הם היו מוכנים להיות חברים, שכנים וקולגות של אנשים עם מוגבלות וכן ליצור עמם קשרים ברשתות החברתיות, אך לא נמצא שוני משמעותי מהשנה שעברה.

בשנת 2020, פחות משיבים הכירו בקיומה של אפליה בתעסוקה ובמוסדות חינוך כנגד אנשים עם מוגבלות בישראל וברשות המקומית בה הם מתגוררים. ההכרה באפליה השתנתה באופן משמעותי לפי גיל המשיבים: ככל שהמשיב היה מבוגר יותר כך הוא פחות הכיר באפליה כלפי אנשים עם מוגבלות. למרות שלא חל שינוי משמעותי (כלומר לא מובהק מבחינה סטטיסטית) בנכונות של הציבור להשקיע זמן ומשאבים אישיים בסיוע לאנשים עם מוגבלות, נראה כי משבר הקורונה יצר בשטח מגמה

¹ עם זאת, יש לקחת בחשבון שהשנה לא כללנו במדד שאלות בדבר תמיכה במדיניות מפלה, שינוי שלטעמנו דיוק את המדד, אך השפיע במעט על ההשוואה בין השנים.

להשקעה של סיוע אישי שכן 81% מהמשיבים דיווחו כי יצרו קשר עם שכנים שהם אנשים עם מוגבלות שידעו כי הם זקוקים לסיוע בעת "הסגר הראשון". נתון זה הלך יד ביד עם דיווחים של אנשים עם מוגבלות כי שכניהם היו המקור הנפוץ ביותר לקבלת סיוע באותה התקופה. אנשים שלא הייתה להם היכרות כלל עם אנשים עם מוגבלות הביעו פחות נכונות לסייע לשכניהם עם המוגבלות ותמכו יותר במדיניות מפלה הנוגעת לתעדוף משאבים בתחום התעסוקה ושירותי הבריאות.

באשר לדירוג הרשויות המקומיות במדד הנגישות המשוקלל, נמצאה התייצבות בהשוואה לשנים קודמות. בתשע מתוך 20 הערים נמצאה, כאמור, עלייה במדד המשוקלל בהשוואה ל-2019. בשש ערים: רמת גן, שוהם, הוד השרון, כרמיאל, רחובות ותל אביב-יפו עמד המדד המשוקלל מעל הממוצע הארצי. ערים אלה משתייכות באופן עקבי לערים המובילות במדד הנגישות העירוני בשנים האחרונות. ב-14 הערים האחרות שדורגו במדד הנגישות המשוקלל הדירוג היה נמוך בהשוואה למדגם הארצי הכללי (המורכב מיישובים אחרים בארץ).

בבחינה ספציפית של הערים השונות נמצא כי בשנת 2020 הערים: רמת גן, שוהם, הוד השרון, כרמיאל ורחובות מדורגות במקומות הגבוהים ביותר. לעומתן, הערים: בני ברק ואשקלון מדורגות במקומות הנמוכים ביותר השנה. בהשוואה לשנה שעברה, מגמת העלייה הגדולה ביותר במדד הנגישות המשוקלל נמצאה בערים: רמת גן והוד השרון, ומגמת הירידה הגדולה ביותר נמצאה בערים אשקלון וחולון.

סקר התמודדות ותפיסות משבר הקורונה ו"הסגר הראשון" בקרב אנשים עם מוגבלות

בסקר זה, המשתתפים עם וללא מוגבלות נשאלו על תחושת קהילתיות, יחסים עם הרשות המקומית, שירותי בריאות, שוק העבודה, וכן רווחה נפשית בעת משבר הקורונה באופן כללי ובפרט במהלך "הסגר הראשון". ממצאי המחקר מגלים כי מבחינה חברתית במהלך הסגר הראשון היתה עלייה בתחושת קהילתיות בקרב האוכלוסייה כולה, כך שכרבע מבין האנשים עם המוגבלות ואלה ללא מוגבלות חשו תחושת קרבה גדולה לשכניהם מאשר בשעת שגרה. 34% מהאנשים עם מוגבלות דיווחו כי קיבלו סיוע (כגון קבלת מזון, תמיכה נפשית, קבלת ציוד רפואי, ייעוץ משפטי, עזרה בהתניידות) ודירגו את שכניהם כמקור הסיוע הנפוץ ביותר עבורם. למרות שאחוז גדול יותר של אנשים עם מוגבלות קיבלו סיוע, בהשוואה לאנשים ללא מוגבלות, עדיין עולה החשש שרבים שהיו זקוקים לעזרה לא קיבלו מענה, ומתבקשת בדיקה מקיפה על מנת להבין כיצד ניתן לצמצם מקרים בהם לא ניתנת העזרה הנדרשת. כמו כן, אנשים עם מוגבלות חשו פחות ערבות הדדית ונכונות לעזרה בין השכנים מאשר אנשים ללא מוגבלות.

בהתייחס לקבלת סיוע מהרשות המקומית, גם כאן אנשים עם מוגבלות דיווחו על קבלת סיוע רב יותר בהשוואה לאנשים ללא מוגבלות. עם זאת, נראה כי סיוע זה לא היה מספק כיוון שתחושות בדבר אי דאגה של הרשות לצרכיהם היו נפוצות יותר מאשר בקרב אנשים ללא מוגבלות. ממצא חשוב הינו הקשר החיובי שנמצא בין קבלת סיוע מהרשות המקומית ותחושת השייכות לקהילה כך שאצל אנשים עם וללא מוגבלות שקיבלו סיוע מהרשות תחושת השייכות לקהילה עלתה. יתר על כן, נמצא כי קבלת סיוע אצל אנשים עם מוגבלות צמצמה את הפער הראשוני בתחושת שייכות לקהילה והשוותה אותה לזו של אנשים ללא מוגבלות.

ארבעים ושלושה אחוז מהאנשים עם המוגבלות דיווחו על חשש ממשי לבריאותם בעת משבר הקורונה, בעוד שרק 25% ממדגם האנשים ללא מוגבלות דיווחו על חשש כזה. אנשים עם מוגבלות נמנעו מלהגיע למרפאות ונעזרו יותר מאנשים ללא מוגבלות בשירותי הרפואה מרחוק, כאשר 70% מהם דיווחו כי שירותים אלה היו נגישים עבורם. בדומה לשנה שעברה, נמצא כי היחסים בין אנשים עם מוגבלות והרופאים והאחיות מאופיינים בפחות אמון בהשוואה לאנשים ללא מוגבלות. אנשים עם מוגבלות הרגישו כי הם פחות יכולים לדבר בפתיחות עם הצוות הרפואי שמטפל בהם וכי הרופאים פחות נוטים להאמין להם כאשר הם מתארים כאבים.

מבחינת שוק העבודה, רק 49% מהמשיבים עם המוגבלות דיווחו כי הם מועסקים בעת מילוי הסקר (בין אם בשוק הציבורי או בשוק הפרטי) לעומת 69% מהמשיבים ללא מוגבלות. יותר אנשים עם מוגבלות דיווחו כי הם נמצאים בחל"ת, 17%, לעומת 8% בקרב אנשים ללא מוגבלות. בעוד שחלק מן ההבדלים נובע מאי שוויון אינהרנטי בשוק העבודה (שאינו קשור למשבר), הרי שהפער בתעסוקה התעצם בעקבות הוצאת יותר עובדים עם מוגבלות לחל"ת. אנשים עם מוגבלות גם גרסו שמעסיקים העדיפו עובדים אחרים על פניהם (למשל בהקשר ליציאה לחל"ת, לחזרה לעבודה, לשינוי בתנאים, או לקיצוץ בשכר) וכן הסכימו פחות עם ההיגד כי המעסיקים התייחסו אליהם בצורה הוגנת, בהשוואה לאנשים ללא מוגבלות.

אנשים עם מוגבלות דיווחו על רגשות שליליים בעת משבר הקורונה יותר מאשר אנשים ללא מוגבלות. כך, אנשים עם מוגבלות דיווחו על רמות גבוהות יותר של תחושת בדידות, דאגה למצבם הבריאותי, וכן דאגה למצבם הכלכלי, בהשוואה לאנשים ללא מוגבלות. ממצא מדאיג במיוחד הוא 30% מהאנשים עם מוגבלות במדגם דיווחו על צורך בסיוע נפשי. מדובר בנתון הגבוה פי שלושה מאשר אנשים ללא מוגבלות.

הממצאים מן המחקר, אשר בוחנים את האופן בו האוכלוסייה הכללית תופסת אנשים עם מוגבלות, וכן את האופן בו אנשים עם מוגבלות תופסים את הסביבה ואת יחס הציבור הכללי כלפיהם בעת משבר הקורונה, מייצרים תמונה מורכבת אשר בחלקה גם מדאיגה. מחקר אורך זה אשר בא לבחון

מוגבלות כתופעה חברתית, פסיכולוגית, ובינאישית (ולא רק כתופעה רפואית-אינדיבידואלית הנוגעת לאדם עם המוגבלות בלבד) מהווה עוגן מחקרי שביכולתו לסייע בהכוונה וביצירה של תכניות והתערבויות לשיפור מצבם של אנשים עם מוגבלות בחברה הישראלית. אנו מקווים שממצאי מחקר זה יהיה לעזר למקבלי ההחלטות בכל הרמות בפעולתם לעצב מדיניות שתקדם באופן משמעותי את השתלבותם של אנשים עם מוגבלות בחברה הישראלית ותחולל שינוי מרחיק לכת בקידום איכות חייהם.

The Municipal Accessibility Index in Israel - 2020

By: Dr. Doron Dorfman, Malkito Azene, Dr. Yossi Hasson

Commissioned and Sponsored by: The Ruderman Family Foundation, the Ted Arison Family Foundation, the Commission for Equal Rights of Persons with Disabilities within the Israeli Ministry of Justice, and JDC Israel

Summary of Findings

This research examines public opinion of the Israeli population toward people with disabilities along with perceptions of Israelis with disabilities and experiences during the COVID-19 pandemic. This is the fifth year this research has been conducted, which allowed for a longitudinal analysis of trends and developments in Israeli public opinion.

The research is composed of two surveys. The first survey was conducted with a sample of 4,372 adults from 20 selected municipalities in Israel² as well as 1,307 respondents from other cities. The second sample was used as a reference group to compare against findings from the 20 municipalities. The second survey examined experiences in different areas of life from the perspective of Israelis living with disabilities during the COVID-19 pandemic. A sample of 492 people with disabilities participated in the second survey along with 502 nondisabled individuals who served as a reference group. To allow for inclusive participation, the survey was administrated in Hebrew, Arabic, different gender pronouns, and a simplified language format.

Participants in the first survey were presented with a variety of measures that included attitudes toward people with disabilities (including stereotypes, perceptions of out-group homogeneity, and perceived threat), emotions toward people with disabilities, behavioral measures regarding people with disabilities (such as willingness to engage in relationships, willingness to assist, support of anti-discrimination policies, and engagement in offensive behavior), and perceptions about municipalities' effectiveness in handling the needs of

² The 20 municipalities selected are Tel Aviv-Yafo, Jerusalem, Haifa, Rishon LeZion, Shoham, Netanya, Herzliya, Hod HaSharon, Karmiel, Be'er Sheva, Ashkelon, Ashdod, Ramat Gan, Bnei Brak, Nazareth, Rehovot, Holon, Petah Tikva, Hadera, and Tiberias.

people with disabilities in their territories. In the second survey, participants with and without disabilities were asked about the sense of community during the first lockdown due to the eruption of the COVID-19 pandemic in March and April 2020, their views of municipal services, health care, the labor market, and their well-being during the health crisis.

The research results continue the four-year-long trend showing a steady improvement in perceptions, emotions, and behavior toward people with disabilities. Compared with 2019, there was an improvement in 9 out of the 20 municipalities regarding the “municipal accessibility index,” which is composed of multiple measures that enable an assessment of general attitudes toward people with disabilities in the municipality.

Specifically, there has been yet another decrease in the public view of people with disabilities as incompetent and an increase in its view of them as warm and friendly (as opposed to hostile). With regard to emotions, although there was no real change, a slight decrease in sadness associated with people with disabilities was detected among nondisabled respondents. This is a complex finding, as sadness can be associated with either a more positive emotion (like empathy) or with pity (which is viewed as problematic, considering the relatively new rights discourse for this population). Nevertheless, in 2020, fewer nondisabled respondents recognize employment discrimination and disability discrimination related to educational services in the municipality in which the respondents live. Another finding shows stability in the willingness to form some kind of a social relationship with people with disabilities (being their neighbor, friend, colleague, etc.). It was found that the COVID-19 pandemic did create some change in regard to solidarity and contact with people with disabilities, as 81% of the nondisabled respondents reported they contacted their disabled neighbors during the first lockdown.

In regard to the municipal accessibility index, despite stability in levels of support of individuals with disabilities compared with 2019, 14 municipalities scored lower than the reference sample of people from throughout the country. The six municipalities that scored higher than the reference group’s index score included Tel Aviv-Yafo, Ramat Gan, Shoham, Hod HaSharon, Karmiel, and Rehovot. The last five cities of this list also had the highest index scores of the 20 municipalities. Ashkelon and Bnei Brak came in last in the index. Ramat Gan and Hod HaSharon showed the greatest improvement in their scores compared with last year’s findings.

The analysis of the perceptions and experiences of people with disabilities with regard to the COVID-19 pandemic demonstrate that during the first lockdown, there was a rise in the sense

of community among both disabled and nondisabled Israelis. A quarter of both groups reported that they felt closer to their neighbors during the pandemic compared with the time previous to the onset of the pandemic. Some 34% of people with disabilities reported they received some type of assistance (whether in food delivery, mental health services, delivery of medical equipment, legal advice, or help with physical mobility) and rated their neighbors as the primary source of such support. Despite more people with disabilities reporting that they received such support (compared with nondisabled individuals), the findings raise the concern that many of them did not receive all the support they needed. Most people with disabilities reported the assistance they received from their municipality was not adequate. It should be noted that the sense of community and inclusion were higher among people with disabilities who did receive some assistance from their municipality (detecting an important correlation between any type of assistance given and sense of inclusion).

Forty-three percent of people with disabilities reported they felt a substantial threat to their health during the pandemic compared with only 25% of the nondisabled population. People with disabilities avoided going to clinics for routine health-care services, and 50% of them reported using telehealth services. About 70% of people with disabilities who used telehealth reported those services to be accessible to them. Similar to last year's findings, people with disabilities felt they could not talk with the providers openly about their needs and that the providers do not believe them when they report being in pain (all compared with the findings of the nondisabled survey respondents).

In regard to the labor market, only 49% of individuals with disabilities reported they were employed at the time of the survey (September–October 2020) compared with 69% of nondisabled respondents. More people with disabilities reported they were furloughed compared with nondisabled individuals (17% as opposed to 8%). Despite that those stark differences reflect an inherent inequality in the labor market that dates back to before the onset of COVID-19, it seems as though the pandemic exacerbated the already existing gaps in regard to employment of people with disabilities. More people with disabilities who were employed thought that their employers favored nondisabled employees over them and did not think their employers have treated them fairly during the pandemic.

People with disabilities also fared worse than did their nondisabled counterparts with regard to well-being. They reported higher levels of loneliness along with higher levels of concern over their health and over their financial situation. It was found that 30% of people with

disabilities reported they are in need some mental health services, three times more than what nondisabled respondents stated.

Taken together, the findings from this research showcase the complexity of looking at disability both from an “inside view” (of people living with disabilities) and an “outside view” (that of nondisabled individuals), specifically during times of crisis. The findings provide an empirical basis that can be used for developing laws and policies designed to promote the rights and well-being of Israelis with disabilities.

מטרות ומבט כללי

אנשים עם מוגבלות חווים סטיגמות וסטריאוטיפים שליליים, כך שמוגבלותם מוכללת לכדי רושם כללי לגבי אישיותם ויכולותיהם. סטיגמות וסטריאוטיפים אלה מובילים, פעמים רבות, להדרתם מהמרחב הציבורי ולאפלייתם בהשכלה ובתעסוקה. בעשורים האחרונים, מדינות מערביות רבות מקדמות ומיישמות תכניות והתערבויות מערכתיות ומוסדיות שמטרתן להקל על תפקודם של אנשים עם מוגבלות במרחב הפיזי והחברתי, ולשפר את יחס הציבור כלפיהם. כך, בשנת 1998 נחקק חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998, בשנת 2000 הוקמה נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, ובשנת 2005 נחקק פרק הנגישות הקובע את התחומים המחויבים בהנגשה כדי למנוע אפלייה והדרה של אנשים עם מוגבלות מהמרחב הציבורי. על מנת לייעל מאמצים אלה, יש לעגנם בידע מחקרי על המבנים הפסיכולוגיים העומדים בבסיסו של היחס כלפי אנשים עם מוגבלות ומהווים זרזים) למשל הגברת רגשות של אמפתיה וכינון תמיכה במדיניות שוויונית ולא מפלה (או חסמים) כגון רגשות שליליים של מבוכה או גועל, והימנעות מקרבה חברתית) ליישום המדיניות הציבורית. ואכן, בשנים האחרונות התפתח גוף מחקר משמעותי בתחום זה.³

המשבר הבריאותי, הכלכלי והחברתי הנובע ממגפת וירוס הקורונה העולמית של שנת 2020 מאתגר את התפיסות וההתנהגות כלפי אנשים עם מוגבלות, אשר זכויותיהם הופרו לא אחת בשל ההסדרים והשינויים התכופים, ואשר חלקם נמצאים בקבוצות סיכון רפואיות. מחקר מקיף זה שופך אור על היבטים בהקשר ליחס החברה כלפי אנשים עם מוגבלות בשעת משבר וכולל השוואה לאותם היבטים בשנים שעברו.

ממצאי המחקר מתבססים על מגוון מדדים, שנמצאו במחקרים קודמים כקשורים באפלייה וחוסר סובלנות כלפי קבוצות שונות. מחקר זה נערך על ידי "מרכז אקורד – פסיכולוגיה חברתית לשינוי חברתי" באוניברסיטה העברית בירושלים המתמחה בתהליכים הפסיכולוגיים העומדים בבסיס יחסים וסכסוכים בין קבוצות, ובפיתוח התערבויות פסיכולוגיות מבוססות-מחקר לשינוי חברתי. המחקר בוצע עבור שותפות במדד של הקרן המשפחתית ע"ש תד אריסון, קרן משפחת רודרמן ונציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות במשרד המשפטים, כחלק מפעילותן המתמשכת ומחויבותן לקידום זכויות אנשים עם מוגבלות בישראל ולשיפור איכות חייהם.

Nario-Redmond, Michelle R. (2019). *Ableism: The Causes and Consequence of Disability Prejudice*.³ Hoboken: Wiley-Blackwell; Dunn, Dana (2014) *The Social Psychology of Disability*. Oxford University Press; Scior, Katrina & Shirli Werner (2016) *Intellectual Disability and Stigma: Stepping Out from the Margins*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

פיתוח הסקרים נעשה בהתייעצות עם נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות במשרד המשפטים האמונה על יישום חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות התשנ"ח-1998. הדו"ח הנוכחי מהווה המשך לדוחות "מדד הנגישות העירוני" מהשנים 2016-2019. על בסיס לקחים שהופקו מהמחקר שנערך בשנים הקודמות, בוצעו שינויים והתאמות במדדים הקיימים, נוספו מדדים חדשים וכן נלמדו תפיסותיהם ועמדותיהם של מושאי המחקר עצמם, אנשים עם מוגבלות, בבחינת "שום דבר עלינו בלעדינו"⁴.

ממצאי המחקר מוצגים בשלושה פרקים. הפרק הראשון מציג את ממצאי המחקר המרכזיים ברמה הארצית, תוך השוואה של ממצאי השנה הנוכחית לממצאי השנים הקודמות בהן נערך המחקר. בפרק השני מוצגת בחינה של יחס הציבור כלפי אנשים עם מוגבלות בעשרים רשויות מקומיות: תל אביב-יפו, ירושלים, חיפה, ראשון לציון, שוהם, נתניה, הרצליה, הוד השרון, כרמיאל, באר-שבע, אשקלון, אשדוד, רמת גן, בני ברק, נצרת, רחובות, חולון, פתח תקווה, חדרה, טבריה. הפרק השלישי מציג מחקר שנערך בקרב מדגם של אנשים עם מוגבלות לגבי תפיסותיהם את משבר הקורונה ו"הסגר הראשון", זאת תוך השוואה למדגם של אנשים ללא מוגבלות שהשתתף באותו סקר.

⁴ עקרון אוניברסלי חשוב בתחום קידום זכויות אנשים עם מוגבלות, Charlton, James I. (1998) *Nothing About Us Without Us: Disability Oppression and Empowerment*, Berkeley: University of California Press.

מאפייני המדגם ושיטת איסוף הנתונים

נתוני מדד הנגישות העירוני נאספו במהלך ספטמבר-אוקטובר 2020 באמצעות חברת הסקרים i-Panel תוך שימוש בשאלון מקוון (אינטרנטי)⁵.

המדגם כלל 3,065 משתתפים מעשרים ערים נבחרות בישראל:

מס' משתתפים	עיר	מס' משתתפים	עיר
172	רחובות	199	ירושלים
156	הרצליה	200	תל אביב-יפו
159	אשדוד	200	חיפה
159	הוד השרון	162	פתח תקווה
147	אשקלון	157	נתניה
151	בני ברק	172	באר שבע
135	כרמיאל	159	חולון
162	טבריה	200	ראשון לציון
54	נצרת	175	רמת גן
68	שוהם	147	חדרה

בנוסף, המדגם כלל 1,307 משתתפים מיישובים אחרים בארץ. משתתפים אלה מהווים מדגם השוואתי אשר משמש כקבוצת ייחוס או אמת מידה לבחינת עשרים הערים האחרות.

להלן מאפייניהם הדמוגרפיים של משתתפי מדגם סקר הנגישות העירוני: מרבית המשתתפים (95%) הינם יהודים, ומיעוטם נוצרים (1%) ומוסלמים (2%).⁶ בדומה למאפייני המדד משנים קודמות, שיעור הנשים שהשתתפו במחקר (58%) גדול משיעורן באוכלוסייה (לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה). התפלגות הגילאים במחקר דומה להתפלגות הגילאים באוכלוסייה. רובם הגדול של המשתתפים הינם בעלי השכלה על-תיכונית. 53% דיווחו על רמת שכר מעל הממוצע, בהתאם להגדרת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הכנסה משפחתית של 15,751 ₪). שיעור החילונים והדתיים במחקר דומה לזה שבאוכלוסייה הכללית. לבסוף, רובם המכריע של המשתתפים במחקר

⁵ השאלונים שהופצו בקרב האוכלוסייה הערבית תורגמו מעברית לערבית ותוקפו בהליך מקובל ומקצועי. מיעוט המשתתפים המוסלמים והנוצרים נובע מכך שבתוך 20 הערים הנבחרות ישנה עיר ערבית אחת.

⁶ כ-1.5% (109 משתתפים) הצהירו כי אינם משתייכים לאף דת וכ-0.2% (14 משתתפים) הזדהו כמשתתפים ל"דת אחרת".

מדווח על היעדר מוגבלות מסוג כלשהו ורק כ-10% מהנשאלים הזדהו כאנשים עם מוגבלות. כ-64% מהמשיבים במדגם דיווחו כי יש להם קשר כשלהו (קרוב או רחוק) עם אדם אחד או יותר עם מוגבלות. בסקר הייעודי שבחן תפיסות לגבי משבר הקורונה השתתפו 492 אנשים עם מוגבלויות שונות.⁷ כמו כן, נכללה בסקר זה קבוצה של 502 אנשים ללא מוגבלות אשר מהווה קבוצת ייחוס, כלומר אמת מידה לבחינה של תפיסותיהם של האנשים עם המוגבלות. חשוב לציין כי שני המדגמים בסקר הייעודי (של האנשים עם המוגבלות וכן אלה ללא המוגבלות) אינם מתבססים רק על עשרים הערים הנבחרות, אלא מדובר במדגם ארצי.

בעת ניתוח הממצאים וההשוואה בין אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות, נבדק האם ההבדלים בין הקבוצות קיימים מעל ומעבר להבדלים הנובעים מהנתונים הדמוגרפיים של המשיבים (גיל, מין, הכנסה, השכלה, ואידיאולוגיה פוליטית). זאת על מנת לוודא שהבדלים בין הקבוצות או בין השנים אינם נובעים מהבדלי דגימה של משיבים עם נתונים דמוגרפיים שונים.

טבלה 1. נתונים דמוגרפיים - מדד הנגישות העירוני

	שאר הארץ	20 ערים	
מין	נשים 649 (49.7%) גברים 658 (50.3%)	נשים 1717 (56%) גברים 1348 (44%)	
גיל	18-30: 316 (24.2%) 31-40: 221 (16.9%) 41-50: 265 (20.3%) 51-60: 337 (25.8%) 61-75: 166 (12.7%) 76 ומעלה: 0 (0%)	18-30: 922 (30.1%) 31-40: 637 (20.8%) 41-50: 606 (19.8%) 51-60: 509 (16.6%) 61-75: 376 (12.3%) 76 ומעלה: 13 (0.4%)	
דת	יהודים: 1267 (96.9%) נוצרים: 2 (0.2%) מוסלמים: 27 (2.1%) דרוזים: 0 (0%) לא משתייך לאף דת: 9 (0.7%) אחר: 2 (0.2%)	יהודים: 2949 (96.2%) נוצרים: 23 (0.8%) מוסלמים: 41 (1.3%) דרוזים: 1 (0.0%) לא משתייך לאף דת: 45 (1.5%) אחר: 6 (0.2%)	

⁷ הסקר הייעודי הועבר בשפה עברית, ערבית, בלשון זכר ונקבה, ובשפה פשוטה.

שאר הארץ	20 ערים	
<p>חילונוי: 617 (47.2%) חילונוי עם נטייה מסורתית: 156 (11.9%) מסורתית: 248 (19.0%) דתי: 205 (15.7%) חרדי: 81 (6.2%)</p>	<p>חילונוי: 1574 (51.4%) חילונוי עם נטייה מסורתית: 371 (12.1%) מסורתית: 543 (17.7%) דתי: 303 (9.9%) חרדי: 274 (8.9%)</p>	מידת דתיות
<p>ללא מוגבלות: 1304 (99.8%) עם מוגבלות: 3 (0.2%)</p>	<p>ללא מוגבלות: 2753 (89.8%) עם מוגבלות: 312 (10.2%)</p>	מוגבלות
<p>אין קשר כלל: 474 (36.3%) קשרים רחוקים: 358 (27.4%) קשרים קרובים: 216 (16.5%) קשרים מגוונים (הן קרובים והן רחוקים): 259 (19.8%)</p>	<p>אין קשר כלל: 1121 (36.6%) קשרים רחוקים: 769 (25.1%) קשרים קרובים: 557 (18.2%) קשרים מגוונים (הן קרובים והן רחוקים): 618 (20.2%)</p>	קשרים עם אנשים עם מוגבלות
<p>הרבה מתחת למוצע: 196 (15.0%) מתחת למוצע: 246 (18.8%) ממוצע: 322 (24.6%) מעל הממוצע: 311 (23.8%) הרבה מעל הממוצע: 89 (6.8%) מעדיף לא לענות: 143 (10.9%)</p>	<p>הרבה מתחת למוצע: 515 (16.8%) מתחת למוצע: 641 (20.9%) ממוצע: 694 (22.6%) מעל הממוצע: 651 (21.2%) הרבה מעל הממוצע: 219 (7.1%) מעדיף לא לענות: 345 (11.3%)</p>	הכנסה
<p>יסודית: 14 (1.1%) תיכונית: 334 (25.6%) לימודי מקצוע על תיכוני: 295 (22.6%) תואר ראשון: 438 (33.5%) תואר שני ומעלה: 226 (17.3%)</p>	<p>יסודית: 35 (1.1%) תיכונית: 807 (26.3%) לימודי מקצוע על תיכוני: 690 (22.5%) תואר ראשון: 1020 (33.3%) תואר שני ומעלה: 513 (16.7%)</p>	השכלה

טבלה 2. נתונים דמוגרפיים - סקר ייעודי על התמודדות ותפיסות של משבר הקורונה

אנשים ללא מוגבלות	אנשים עם מוגבלות	
<p>נשים 256 (51%) גברים 246 (49%)</p>	<p>נשים 210 (42.7%) גברים 282 (57.3%)</p>	מין

אנשים עם מוגבלות	אנשים ללא מוגבלות	
גיל	18-30: 119 (24.2%) 31-40: 78 (15.9%) 41-50: 90 (18.3%) 51-60: 96 (19.5%) 61-75: 104 (21.1%) 76 ומעלה: 1 (0.2%)	18-30: 132 (26.3%) 31-40: 86 (17.1%) 41-50: 111 (22.1%) 51-60: 104 (20.7%) 61-75: 67 (13.3%) 76 ומעלה: 0 (0%)
דת	יהודים: 461 (93.7%) נוצרים: 5 (1.0%) מוסלמים: 9 (1.8%) דרוזיים: 3 (0.6%) לא משתייך לאף דת: 12 (2.4%) אחר: 2 (0.4%)	יהודים: 492 (98.0%) נוצרים: 0 (0%) מוסלמים: 5 (1.0%) דרוזיים: 1 (0.2%) לא משתייך לאף דת: 4 (0.8%) אחר: 0 (0%)
מידת דתיות	חילוני: 259 (52.6%) חילוני עם נטייה מסורתית: 58 (11.8%) מסורתי: 103 (20.9%) דתי: 47 (9.6%) חרדי: 25 (5.1%)	חילוני: 224 (44.6%) חילוני עם נטייה מסורתית: 53 (10.6%) מסורתי: 99 (19.7%) דתי: 76 (15.1%) חרדי: 50 (10.0%)
קשרים	קשרים קרובים: לא: 216 (43.9%) כן: 276 (56.1%) קשרים רחוקים: לא: 246 (50%) כן: 246 (50%)	קשרים קרובים: לא: 312 (62.2%) כן: 190 (37.8%) קשרים רחוקים: לא: 393 (58.4%) כן: 209 (41.6%)
הכנסה	הרבה מתחת למוצע: 147 (29.9%) מתחת למוצע: 89 (18.1%) ממוצע: 103 (20.9%) מעל הממוצע: 87 (17.7%) הרבה מעל הממוצע: 24 (4.9%) מעדיף לא לענות: 42 (8.5%)	הרבה מתחת למוצע: 87 (17.3%) מתחת למוצע: 86 (17.1%) ממוצע: 110 (21.9%) מעל הממוצע: 128 (25.5%) הרבה מעל הממוצע: 32 (6.4%) מעדיף לא לענות: 59 (11.8%)
השכלה	יסודית: 4 (0.8%) תיכונית: 147 (29.9%) לימודי מקצוע על תיכוני: 133 (27%) תואר ראשון: 133 (27%) תואר שני ומעלה: 75 (15.2%)	יסודית: 5 (1.0%) תיכונית: 119 (23.7%) לימודי מקצוע על תיכוני: 136 (27.1%) תואר ראשון: 153 (30.5%) תואר שני ומעלה: 89 (17.7%)

תיאור המדדים במחקר

פרק זה מציג את המדדים שנכללו בסקר הנגישות העירוני ובסקר הייעודי בדבר תפיסות לגבי נגישות בתחומי חיים שונים⁸.

מדדי סקר הנגישות העירוני

מדדי סקר הנגישות העירוני כוללים היבטים שונים של תפיסות ועמדות כלפי אנשים עם מוגבלות, רגשות כלפי אנשים עם מוגבלות, התנהגות כלפי אנשים עם מוגבלות, ועמדות הציבור לגבי תפקוד הרשות המקומית ביחס לאנשים עם מוגבלות. יצוין כי השנה, בשונה משנים קודמות, לא כללנו במדד שאלות בדבר תמיכה במדיניות מפלה. זאת מכיוון שלאורך השנים מצאנו השאלות אלה פחות אינפורמטיביות ובעלות שונות נמוכה⁹.

1. סטריאוטיפים נפוצים כלפי אנשים עם מוגבלות: המדד בוחן תפיסה סטריאוטיפית כלפי אנשים עם מוגבלות במישורים של יכולת וחום. מחקרים בתחום הפסיכולוגיה החברתית מראים כי אנשים עם מוגבלות נתפסים לרוב כחמימים ו"חביבים" מחד, וכבעלי מסוגלות נמוכה מאידך. האמונה כי אנשים עם מוגבלות הינם בעלי יכולות נמוכות נובעת, בין היתר, מהצורך האנושי-אוניברסאלי להצדיק את המערכת החברתית-כלכלית הקיימת. כך האפלייה התעסוקתית והכלכלית ממנה הם סובלים, מקבלת צידוק, ונמנע איום על הסטטוס קוו. ואולם, הפן ה"חיובי" של הסטריאוטיפ כלפי אנשים עם מוגבלות ("חמימות" גבוהה) מצדיק גם הוא את הדרתם ואפלייתם, שכן הוא טומן בחובו תחושת עליונות ופטרנליזם של האוכלוסייה ה"בריאה" על הקבוצה "חסרת האונים". פריט לדוגמה: "באיזו מידה כל אחת מהתכונות מתארת לדעתך אדם טיפוסי עם מוגבלות?" (סולם הדירוג: 1 = עוין; 8 = ידידותי).

2. תפיסת אנשים עם מוגבלות כהומוגניים: המדד בוחן את המידה שבה אנשים עם מוגבלות נתפסים כקבוצה הומוגנית. כפועל יוצא מהנטייה האוניברסלית לחלוקה של בני האדם לקטגוריות חברתיות של קבוצות "פנים" ו"חוץ", קיימת גם הנטייה לראות את קבוצת החוץ כהומוגנית יותר מקבוצת הפנים. כלומר, חברי קבוצת החוץ (במקרה זה, אנשים עם מוגבלות) נתפסים כדומים זה לזה, וההבדלים הבינאישיים ביניהם נתפסים כמשניים לתכונותיהם המשותפות. הנטייה לראות אנשים עם מוגבלות כקבוצה הומוגנית, ולהתעלם מהבדלים בינאישיים ביניהם (לרבות ההבדלים

⁸ הסקר כלל מדדים נוספים שאינם מדווחים בדוח הנוכחי. ניתן לפנות לעורכי המחקר לקבלת המידע הרלוונטי.
⁹ השינוי הזה לא השפיע משמעותית על מיקומן של הרשויות במדד (הסדר השתנה אך במעט). עם זאת, לטעמנו, שינוי זה סייע לדייק את הדירוג. תפיסות כלפי אנשים עם מוגבלות.

הנגזרים מסוגי המוגבלות השונים), מהווה כר פורה ליצירת דעות קדומות וסטריאוטיפים שליליים ופשטניים כלפי אנשים עם מוגבלות. פריט לדוגמה: "אני מאמין שאנשים עם מוגבלות מסוגים שונים (פיזית, נפשית, שכלית) חולקים תכונות משותפות" (סולם דירוג: 1 = כלל לא מסכים; 7 = מסכים במידה רבה).

3. תפיסות איום מאנשים עם מוגבלות: המחקר הפסיכולוגי מזהה "איום נתפס" כגורם משמעותי בניבוי דעות קדומות והדרה של הקבוצות המאיימות. המדד כולל שאלות שעוסקות באיום מעשי וסמלי ברמה הלאומית: באיזו מידה הנשאלים תופסים אנשים עם מוגבלות כמאיימים ברמה הסמלית (איום על מרקמה של החברה הבריאה) וברמה המעשית (איום על משאבים כלכליים). פריט לדוגמה: "שילוב אנשים עם מוגבלות בחברה הישראלית מאיים על חוסנה של החברה הכללית". בנוסף, מופיעות שאלות הבוחנות את מידת האיום ברמה האישית: איום על תפיסת "העצמי הבריאה". כלומר, באיזו מידה הנשאלים חושבים על פגיעותם העצמית (או פגיעותם של בני משפחתם) למוגבלות, ועד כמה הם חוששים שהדבר יערער את מרקם חייהם. פריט לדוגמה: "אם תהפוך יום אחד לאדם עם מוגבלות, עד כמה אתה מפחד שתאבד את החברים שלך?" (סולם דירוג: 1 = כלל לא מסכים; 7 = מסכים במידה רבה).

רגשות כלפי אנשים עם מוגבלות

המפגש עם אנשים עם מוגבלות צפוי לעורר מגוון רגשות¹⁰. המדד בוחן עד כמה המפגש עם אדם עם מוגבלות מעורר במשתתפי הסקר רגשות שונים, הכוללים: אמפתיה, גועל, עצב, הערצה, רחמים ומבוכה (סולם הדירוג: 1 = כלל לא; 7 = במידה רבה).

מדדים התנהגותיים ביחס לאנשים עם מוגבלות

כמקובל בשאלוני דיווח-עצמי, ובכדי להימנע מהטיות בדיווח (כגון רציה חברתית או העדרה של התנסות במצבים רלוונטיים) נעשה שימוש במדדים הבוחנים את כוונות ההתנהגות של משתתפי הסקר, לצד שאלות (שנוספו למחקר בשנה הנוכחית) הבוחנות התנהגויות בפועל.

1. קרבה חברתית: מדד זה בוחן בצורה ישירה את המידה שבה משתתפי הסקר מעוניינים בקשר ואינטראקציה חברתית עם אנשים עם מוגבלות. פריט לדוגמה: "הייתי מוכן להיות חבר של אדם עם מוגבלות".

¹⁰ Dunn, Dana (2015) *The Social Psychology of Disability* 64 Oxford: Oxford University Press.

- 2. נכונות לסיוע אישי וקולקטיבי:** מדד זה בוחן תמיכה של משתתפי המחקר בסיוע של החברה הכללית לאנשים עם מוגבלות (עזרה קולקטיבית). פריט לדוגמה: "על החברה בישראל מוטלת האחריות לסייע ככל שניתן לאנשים עם מוגבלות". המדד בוחן גם נכונות לסייע ולעזור באופן אישי לאנשים עם מוגבלות (עזרה אישית). פריט לדוגמה: "הייתי מוכן להשקיע זמן ומשאבים אישיים בסיוע לאנשים עם מוגבלות" (סולם הדירוג: 1 = כלל לא מסכים; 7 = מסכים במידה רבה).
- 3. התנהגות פוגענית כלפי אנשים עם מוגבלות:** מדד זה בוחן תופעות של התנהגות פוגענית כלפי אנשים עם מוגבלות. ההתנהגויות שנבחנו הן התנהגויות רלוונטיות גם למי שאינו במגע יום יומי עם אנשים עם מוגבלות. פריט לדוגמה: "חברי (ואני) צוחקים לפעמים על אנשים עם מוגבלות" (סולם הדירוג: 1 = לעולם לא; 7 = לעיתים קרובות)

עמדות לגבי תפקוד הרשות המקומית

- 1. הכרה באפלייה כלפי אנשים עם מוגבלות ברשות המקומית:** מדד זה בוחן באיזו מידה משתתפי הסקר מזהים אפלייה של אנשים עם מוגבלות בעירם/ברשות המקומית בה הם מתגוררים: במקומות עבודה/לימודים, בקבלת שירותים עירוניים, ובצורת הערות לא סובלניות כלפיהם (סולם הדירוג: 1 = במידה מועטה מאוד; 7 = במידה רבה מאוד).
- 2. יחס כלפי תפקוד הרשות המקומית בנוגע לאנשים עם מוגבלות:** מדד זה בוחן באיזו מידה משתתפי הסקר מאמינים כי העיר/הרשות המקומית שבה הם מתגוררים עושה די למען אנשים עם מוגבלות המתגוררים בה. פריט לדוגמה: "עד כמה לדעתך הרשות המקומית/ העיריה בעיר בה אתה מתגורר מטפלת בהפחתת האפלייה (במקומות עבודה, במקומות בילוי ועוד) כלפי אנשים עם מוגבלות" (סולם הדירוג: 1 = כלל אינה מטפלת; 7 – מטפלת במידה מיטבית).

מדדי הסקר הייעודי

תפיסות של אנשים עם מוגבלות לגבי משבר הקורונה ו"הסגר הראשון"

בשאלון ייעודי שעליו ענו אנשים עם מוגבלות, הם נשאלו שאלות על התמודדותם ותפיסותיהם לגבי משבר הקורונה באופן כללי ולגבי "הסגר הראשון" בחודש מרץ-אפריל 2020. השאלות נשאלו בהקשרים הנוגעים לתחושת קהילתיות, יחסים עם הרשות המקומית, שירותי בריאות, שוק העבודה, וכן רווחה נפשית בעת משבר הקורונה. פריטים לדוגמה: עד כמה אתה מסכים עם ההיגדים הבאים "אני יכול לדבר בפתיחות עם הצוות הרפואי שמטפל בי (כגון רופאים ואחיות)", "המעסיקים התייחסו אליי

בצורה הוגנת" או " נמנעתי מלהגיע למרפאה כדי לקבל טיפול רפואי שהייתי זקוק לו." (סולם הדירוג:
1 = כלל לא מסכים; 7 = מסכים במידה רבה). השאלון עבר תהליך מקצועי של הנגשה קוגניטיבית על
מנת לאפשר השתתפות של אנשים עם מוגבלות שכלית/קוגניטיבית.

ממצאי סקר הנגישות העירוני

היחס כלפי אנשים עם מוגבלות: מבט כללי

הבהרות בנוגע לקריאת הממצאים

בפרק זה מוצגים נתוני הסכמה ארציים עבור המדדים שנבחנו במחקר. סולם הדירוג בכל המדדים נע בין 1 (כלל לא) ל-7 (במידה רבה), למעט במדדי הסטריאוטיפים (ידידותיות/עוינות, בעלי יכולת גבוהה/נמוכה) שבהם הסולם נע בין 1 ל-8. בכל המדדים, הסכמה עם הפריט חושבה לפי נקודת החיתוך 5 (כולל). כך שעבור כל מדד, משתתפים שסימנו 5 ומעלה נחשבים כמסכימים עם הערכים שהמדד מייצג. במדדים המורכבים ממספר שאלות, חושב תחילה הממוצע המשוקלל של המדד, וחושבה ההסכמה עם המדד המשוקלל.

כל הממצאים ההשוואתיים מבוססים על פרוצדורות סטטיסטיות, אך כדי להקל על קריאת הדו"ח לא נעשה שימוש במונחים סטטיסטיים בתוך הטקסט. מכאן, שבמקומות בהם מצויין כי קיים הבדל בין השנים, הכוונה היא להבדל סטטיסטי מובהק בין ממוצעי הקבוצות ($p < 0.05$). במידה שמצוין כי אין הבדל בין השנים, הכוונה היא שלא נמצא הבדל סטטיסטי מובהק בין ממוצעי ההסכמה עם הפריט בשנה שעברה (2019) או בשנים עברו.

כל תרשים מציג את אחוזי ההסכמה עם המדד. אחוזי ההסכמה בכל שנה מופיעים בעמודה נפרדת בתרשים (2016 - עמודה אפורה ■ ; 2017 - עמודה ירוקה ■ ; 2018 - עמודה צהובה ■ ; 2019 - עמודה כחולה ■ ; 2020 - עמודה סגולה ■). לפני כל תרשים מוצג תיאור ופרשנות מילולית לממצאים הכוללים לעיתים גם נתוני הסכמה עם פריטים ספציפיים שהרכיבו את המדד המשוקלל.

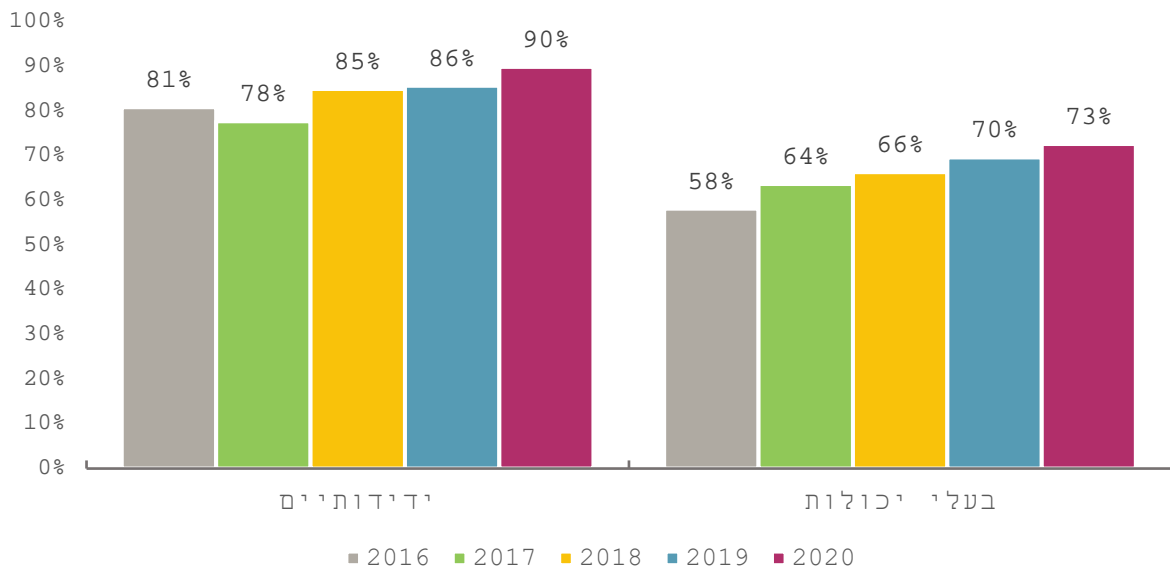
תפיסות כלפי אנשים עם מוגבלות

1. קבלה של סטריאוטיפים נפוצים כלפי אנשים עם מוגבלות¹¹:

סטריאוטיפ שנמצא במחקרים פסיכולוגיים רבים, מראה כי אנשים עם מוגבלות נתפסים כאנשים חמים וידידותיים, אך בעלי יכולות נמוכות¹². מהנתונים משתקף כי ב-2020 נמשכת המגמה לפיה ניכרת כאנשים חמים וידידותיים (להבדיל מעוינים). מגמה זו ניכרת בכל חמשת השנים בהן נערך המדד. מחד ניתן לראות בממצאים אלו נתונים רצויים המצביעים על עלייה בתפיסה החיובית כלפי אנשים עם מוגבלות. עם זאת, על אף שהסטריאוטיפ לפיו אנשים עם מוגבלות הם אנשים "ידידותיים" עשוי להיתפס כחיובי, סטריאוטיפ זה מופנה בעיקר כלפי אוכלוסיות מוחלשות ולא מאיימות, ועלול להצביע על תפיסה פטרונית של אנשים עם מוגבלות, וראיתם כחסרי אונים, חלשים ותלויים בזולת. המורכבות הזו הנוגעת לאופן בו נתפסים אנשים עם מוגבלות תבוא עוד לידי ביטוי בפרטים נוספים במחקר זה.

תרשים 1. סטריאוטיפים כלפי אנשים עם מוגבלות

"באיזו מידה כל אחת מהתכונות מתארת לדעתך אדם טיפוסי עם מוגבלות? ידידותי; בעל יכולות"
(% מסכימים, כלל המדגם, לפי שנים)



¹¹ בדוח שפורסם בשנת 2017 נתוני ההסכמה שדווחו לסטריאוטיפ של אנשים עם מוגבלות כבעלי יכולות נמוכות התבססו על נקודת חיתוך אחרת מזו שמדווחת בדוח הנוכחי.

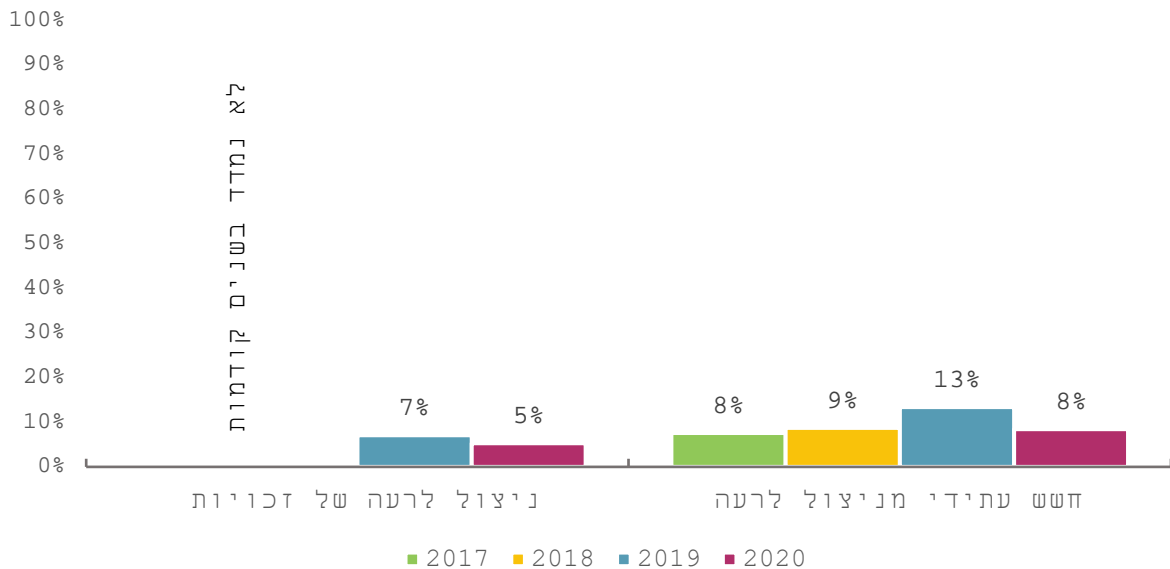
¹² Fiske, Susan T., Amy J.C. Cuddy & Peter Glick (2007) Universal Dimensions of Social Cognition: Warmth and Competence, 11 **Trends in Cognitive Science** 80; Nario-Redmond, Michelle R. (2019). *Ableism: The Causes and Consequence of Disability Prejudice*. 181, Hoboken: Wiley-Blackwell.

2. דעות קדומות מרומזות: תפיסות לגבי שימוש לרעה בזכויות

סטריאוטיפ נוסף באשר לאנשים עם מוגבלות הנו חשד ציבורי כלפי שימוש לרעה בזכויות המוקנות לאנשים עם מוגבלות על פי חוק.¹³ המדובר בתופעה מורכבת, שנמצאה כקשורה לתפיסות של זכויות אלה כזכויות יתר ושהשקעה בקבוצה זו פוגעת באוכלוסייה הכללית.¹⁴ יש לציין כי האחוז באוכלוסייה אשר דיווח על סטריאוטיפ לגבי שימוש לרעה בקרב האוכלוסייה הוא קטן (לא עלה על 13% לאורך השנים). בנוסף, ב-2020, ניכרת מגמה חיובית לפיה פחות אנשים באופן משמעותי סוברים כי אנשים עם מוגבלות מנצלים לרעה את הזכויות שניתנות להם על ידי המדינה מאשר ב-2019¹⁵ וכן גם פחות מזהירים מפני ניצול כזה של זכויות.

תרשים 2. תפיסות לגבי שימוש לרעה בזכויות

באיזו מידה אתה מסכים עם ההיגדים הבאים? " אנשים עם מוגבלות מנצלים לרעה את הזכויות שניתנות להם על ידי המדינה"; "אנחנו צריכים להיזהר מכך שאנשים עם מוגבלות ינצלו לרעה את הסיוע הרב שהם מקבלים מהחברה ומהמדינה" (מסכימים, כלל המדגם, לפי שנים)



¹³ דורון דורפמן, "בין חשדנות לרחמים תפיסות לגבי זכויות אנשים עם מוגבלויות כזכויות יתר ולגבי שימוש לרעה בחוק" **משפט חברה ותרבות: משפט ורגשות** 423, 421 (2020).

¹⁴ שם, בעמ' 445-446.

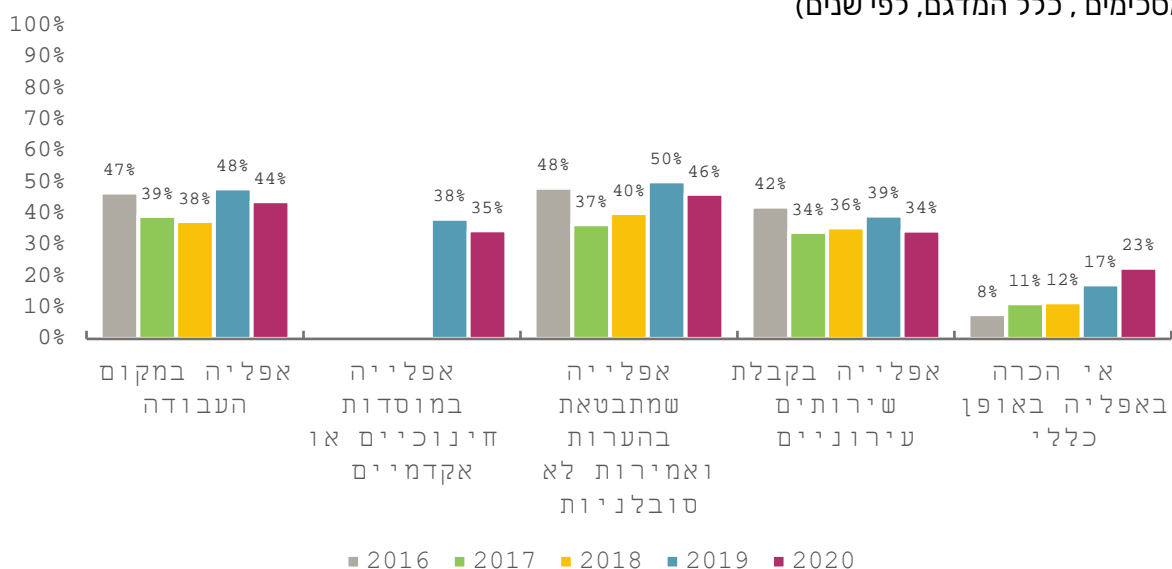
¹⁵ השאלה נוסחה באופן שונה בשנים 2016-2018, ולכן קיימת השוואה רק לשנת 2019.

3. הכרה באפליה כלפי אנשים עם מוגבלות

רק 23% מהמשתתפים, המספר הנמוך ביותר בחמש השנים האחרונות, דיווחו כי באופן כללי הם חושבים שקיימת אפליה כיום כלפי אנשים עם מוגבלות בישראל בשנת 2020. גם כשנשאלו לגבי אפליה בתחום ספציפיים ביישוב בו הם מתגוררים, בהשוואה לשנה שעברה, פחות משיבים דיווחו כי הם חושבים שישנה אפליה כלפי אנשים עם מוגבלות בתעסוקה ובמוסדות חינוך. לא נמצא הבדל משמעותי לגבי ההכרה באפליה שמתבטאת בהערות ואמירות לא סובלניות או אפליה בקבלת שירותים עירוניים. הסבר אפשרי לירידה בהכרה באפליה יכול להיות עיסוק של הציבור בנושאים הנתפסים "דחופים יותר" כגון משבר הקורונה. למרבה הצער, נראה כי נתונים אלה משקפים תמונת מצב לפיה מבחינת תשומת הלב הציבורית, אנשים עם מוגבלות נשארו מאחור בעת המשבר. כך למרות שזכויותיהם נשחקו בשעת החירום על השינויים התכופים בה, תשומת הלב להנגשה ולצרכים שלהם ירדה. יהיה מעניין לראות אם המגמה של הירידה בהכרה באפליה תמשיך גם לאחר יציאה ממצב החירום. עוד יצוין כי ישנה מגמה לפיה ההכרה באפליה כלפי אנשים עם מוגבלות בתעסוקה, במוסדות חינוך ובאמירות לא סובלניות יורדת עם הגיל. כלומר, צעירים מודעים יותר לאפליה כלפי אנשים עם מוגבלות. סביר להניח כי האוכלוסייה הצעירה הייתה חשופה להכרה באנשים עם מוגבלות כקבוצת מיעוט ברת זכויות, מגמה שהחלה בשלושת העשורים האחרונים, ולכן הם מודעים יותר לחסמים העומדים בפני אוכלוסייה זו, בין השאר בהקשר לאפליה בהקשרים השונים.

תרשים 3. הכרה באפליה

באיזו מידה אתה מסכים עם ההיגד הבא? "בישראל אין אפליה נגד אנשים עם מוגבלות"
 באיזו תדירות אתה חושב שאנשים עם מוגבלות נחשפים לאפליה בתחומים הבאים, בעיר/יישוב מגוריך?
 "אפליה במקום העבודה"; "אפליה במוסדות חינוכיים או אקדמיים"; "אפליה שמתבטאת בהערות ואמירות לא סובלניות"; "אפליה בקבלת שירותים עירוניים"
 (% מסכימים, כלל המדגם, לפי שנים)

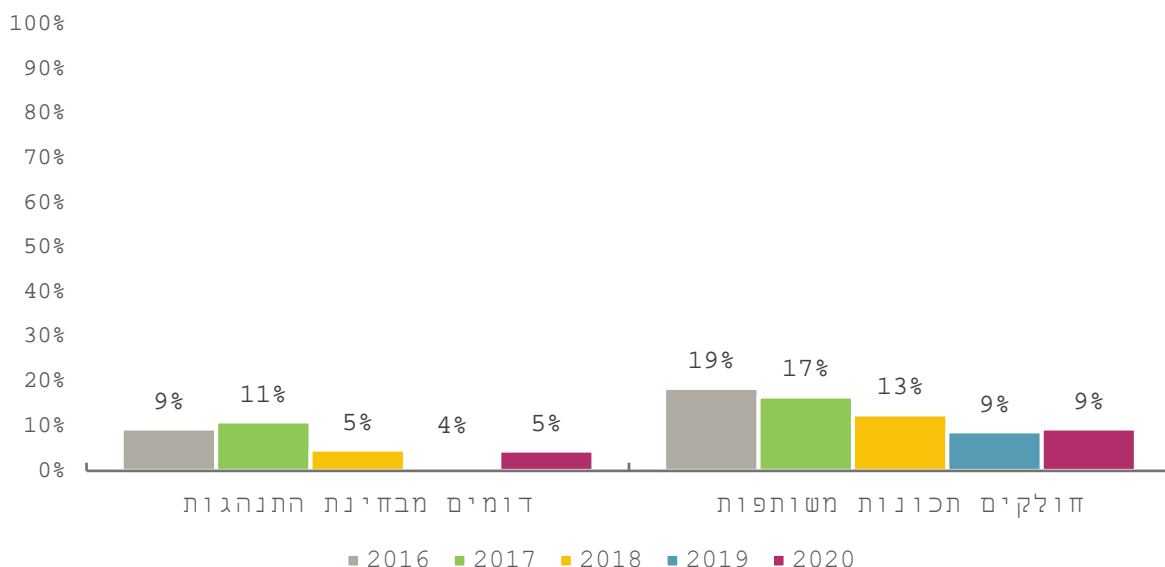


4. תפיסת אנשים עם מוגבלות כקבוצה הומוגנית

ניכר כי מרבית המשתתפים תופסים את אוכלוסיית האנשים עם מוגבלות כהטרוגנית. כלומר, רק מעטים רואים בהם דומים זה לזה מבחינת התנהגות, או תכונות אישיות. בהשוואה ל-2019, בשנת 2020 לא היה שינוי משמעותי באופן בו אנשים עם מוגבלות נתפסים כקבוצה הומוגנית. בהינתן שאחוז שתופס אנשים עם מוגבלות כקבוצה הומוגנית נמוך יחסית, מהווה סימן חיובי שכן היכולת לתפוס שונות בין חברי הקבוצה, משמעה תפיסה הומאנית יותר שלהם, ויכולת להתייחס לכל אחד ואחת מהם כסובייקט ייחודי, ולא במונחים של הקבוצה אליה הוא משתייך (כלומר לא במונחי המוגבלות שלו או שלה). גם בהקשר זה המורכבות הנוגעת לחקר המוגבלות בא לידי ביטוי: מדובר בקבוצה מגוונת, עם צרכים שונים לקבוצות השונות בה, אשר בחסות תנועה חברתית והחוק קובצה יחדיו כדי לקדם תהליכים פוליטיים וחברתיים של השתלבות, הכרה וקידום שיח זכויות.

תרשים 4. תפיסת ההומוגניות של אוכלוסיית האנשים עם המוגבלות

"באיזו מידה אתה מסכים עם ההיגדים הבאים? אנשים עם מוגבלות דומים אחד לשני מבחינת ההתנהגות שלהם; אני מאמין שאנשים עם מוגבלות מסוגים שונים (פיזית, נפשית, שכלית) חולקים תכונות משותפות" (% מסכימים, כלל המדגם, לפי שנים)



5. תפיסות איום מאנשים עם מוגבלות:

מרבית הישראלים אינם תופסים אנשים עם מוגבלות כמי שמהווים איום מעשי או סמלי ברמה הלאומית (דהיינו, מרבית האוכלוסייה אינה חושבת, למשל, ששילוב אנשים עם מוגבלות בחברה מאיים על חוסנה

של החברה הכללית או שהשקעת המשאבים בשילוב פוגעת באוכלוסייה). לעומת זאת ברמה האישית, חלק ניכר מהציבור מדווח על רמות גבוהות של חרדה ואיום הנוגע לאפשרות להפוך לחלק מקבוצת האנשים עם מוגבלות, קרי "איום על תפיסת העצמי הבריא". עם זאת ניכרת מגמה חיובית. בהשוואה לשנה שעברה, פחות משיבים הביעו חשש מלהפוך לאנשים עם מוגבלות בעצמם או שאחד מבני משפחתם יהפוך לאדם עם מוגבלות. ייתכן ומשבר הקורונה, בו בריאות הציבור כולו היא תחת איום, השפיע על חשש זה שנדחק הצידה בעקבות החשש מהווירוס.

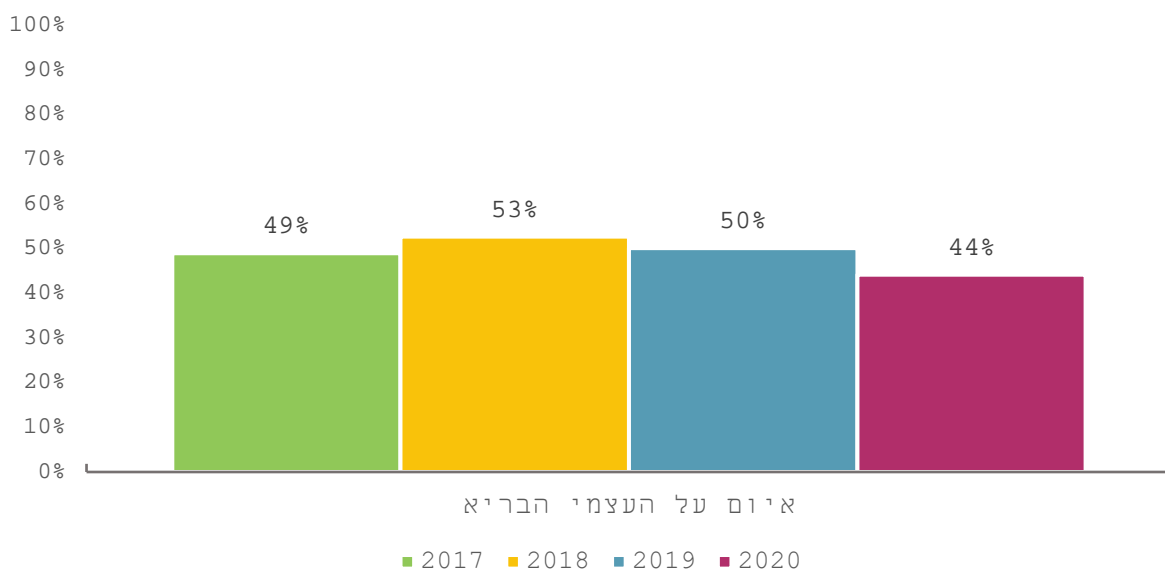
למרות שלאורך השנים אחוזי ההסכמה עם שני המדדים הללו יציבים יחסית, והפער שבין האיום ברמה לאומית לאיום ברמה האישית (כלומר שאדם בריא יהפוך לאדם עם מוגבלות) נותר גדול, הירידה בתחושת האיום האישי היא מגמה ששווה להמשיך ולעקוב אחריה.

תרשים 5. תפיסת איום מאנשים עם מוגבלות

באיזו מידה אתה מסכים עם ההיגדים הבאים?

איום על העצמי הבריא נמדד על ידי הפריט: "אני חושש שאולי יום אחד אני או מישהו מבני משפחתי יכול להפוך לאדם עם מוגבלות".

(% מסכימים, כלל המדגם, לפי שנים)



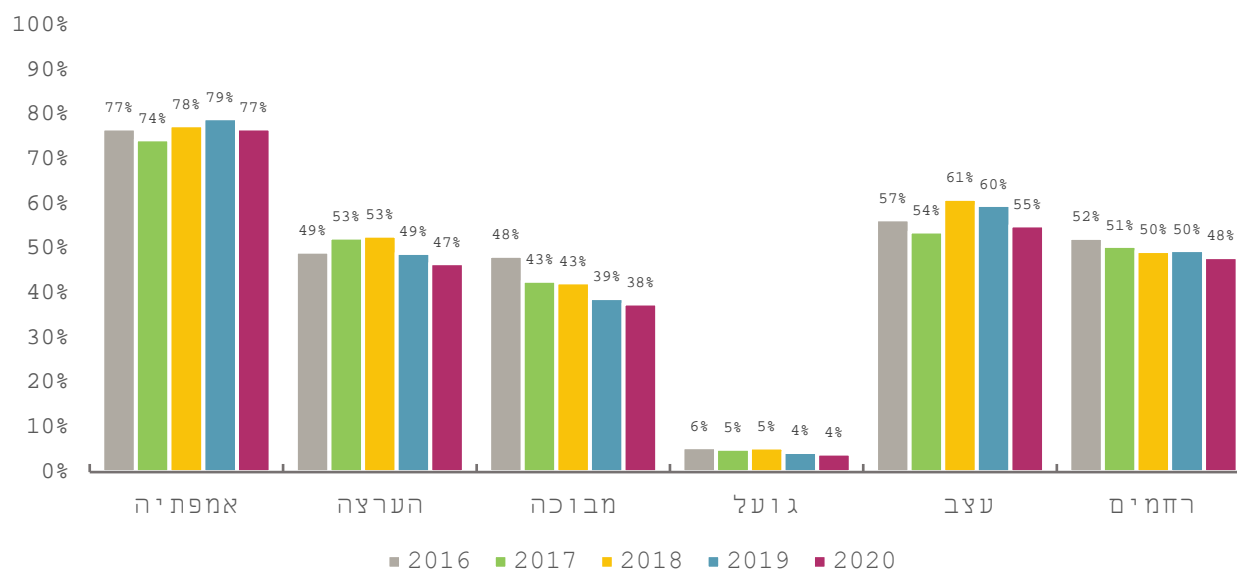
6. רגשות כלפי אנשים עם מוגבלות

ממצאי המחקר לשנת 2020 מצביעים על יציבות ברוב הרגשות (אמפתיה, רחמים, הערצה, מבוכה וגועל), כאשר הרגש היחידי בו היה שינוי משמעותי בהשוואה לשנה שעברה הוא ה"עצב" שאנשים חשים כלפי אנשים עם מוגבלות, הנמצא בירידה. מעניין עוד לציין כי היה הבדל ממשי בין רגשות העצב שחשים גברים ונשים, וכי האחרונות חשות יותר עצב כלפי אנשים עם מוגבלות. נשים חשו גם יותר

אמפתיה כלפי אנשים עם מוגבלות מאשר גברים. תוצאות אלה עולות בקנה אחד עם מחקרים בפסיכולוגיה המייחסים לנשים נטייה לדאוג יותר וליצור קשר עם הזולת.¹⁶ הירידה בתחושת העצב עשויה להעיד על מגמה חיובית לפיה מוגבלות אינה נראית עוד כטרגדיה אלא כשוני זהות לגיטימיים,¹⁷ בדומה לקבוצות מיעוט אחרות בחברה.

תרשים 6. רגשות כלפי אנשים עם מוגבלות

"באיזו מידה תחושות אלה עולות בך כאשר אתה בא במגע עם אדם עם מוגבלות? אמפתיה; גועל (סלידה, דחייה); עצב; הערצה; רחמים; מבוכה (אי נוחות, אי נעימות, חוסר ידיעה כיצד נכון לנהוג) (% מסכימים, כלל המדגם, לפי שנים)



ממצא מעניין נוסף הוא קשר חיובי בין רגש הגועל כלפי אנשים עם מוגבלות לתמיכה במדיניות מפלה במהלך משבר הקורונה. כך מצאנו כי ככל שאדם מרגיש יותר גועל כלפי אנשים עם מוגבלות כך הוא מאמין יותר שלגיטימי לפטר עובדים עם מוגבלות לפני שמפטרים עובדים ללא מוגבלות בעת משבר הקורונה, ושעדיף להשקיע משאבים בעובדים ללא מוגבלות מאשר בהעסקת עובדים עם מוגבלות וכן עדיף לתת טיפול רפואי לאדם ללא מוגבלות מאשר לאדם עם מוגבלות בעת מחסור במשאבים.

¹⁶ ראו למשל: Yoshihisa Kashima, Susumu Yamaguchi, Uichol Kim, Sang-Chin Choi, Michele J. Gelfand & Masaki Yuki, "Culture, Gender, and Self: A Perspective From Individualism-Collectivism Research" *Journal of Personality & Social Psychology* 69, 925, 929 (1995).

לסקירה של מחקרים אלה ראו: Hazel Rose Markus & Alana Conner, *Clash!: 8 Cultural Conflicts That Makes Us Who We Are* 38 (2013).

¹⁷ נטע זיו, שגית מור, ואדוה איכנגרין "מבוא" לימודי מוגבלות: מקראה 1, 12, 16 (שגית מור, נטע זיו, ארלין קנטור, אדוה איכנגרין וניסים מזרחי עורכים, 2016).

7. התנהגות כלפי אנשים עם מוגבלות

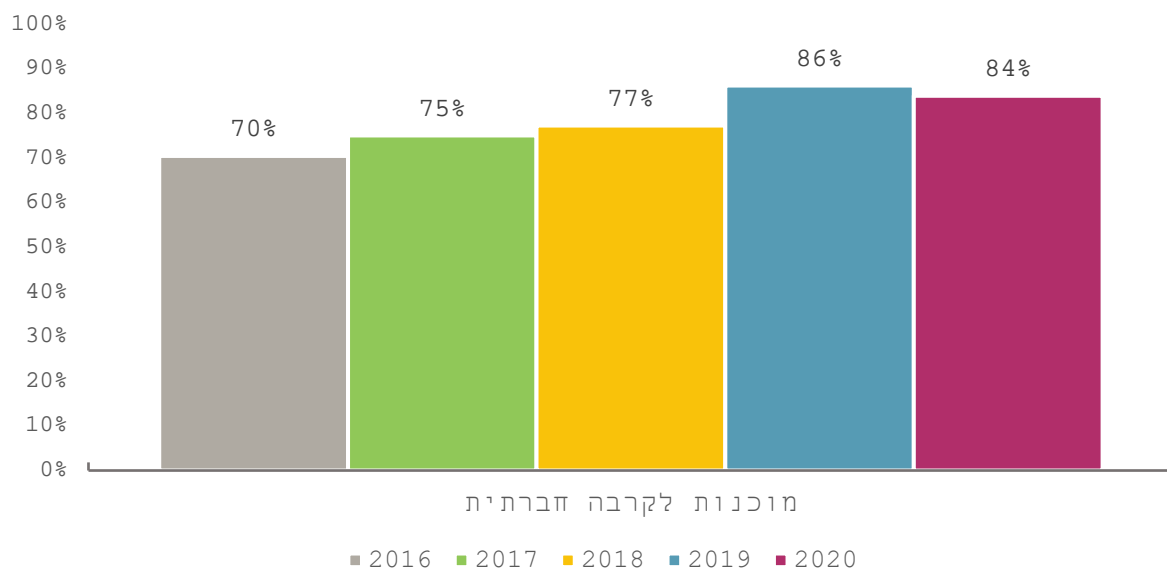
-מוכנות לקרבה חברתית עם אנשים עם מוגבלות

החל מ-2018 ניכרת עלייה בפתיחות של הציבור ליצור קשר אישי עם אנשים עם מוגבלות בהקשרים שונים – החל מקשר ברשתות חברתיות, דרך יחסי שכנות, חברות לעבודה ועד לקשר זוגי רומנטי.¹⁸ ב-2020 לא נמצא שינוי משמעותי (לא מובהק סטטיסטית) במוכנות לקרבה חברתית לאנשים עם מוגבלות מ-2019, אולם כאמור, הנתונים מעידים על מגמה מעודדת בהקשר למוכנות ליצור קרבה חברתית עם אנשים עם מוגבלות.

תרשים 7. מוכנות לקרבה חברתית עם אנשים עם מוגבלות (מדד משוקלל)

באיזו מידה אתה מסכים עם ההיגדים הבאים?

מוכנות לקרבה חברתית מורכבת מאיחוד של הפריטים: "הייתי מוכן להיות שכן של אדם עם מוגבלות; הייתי מוכן להיות חבר של אדם עם מוגבלות; הייתי מוכן להיות בן/בת זוג של אדם עם מוגבלות; הייתי מוכן שילדי ילמדו בכיתה עם ילד שיש לו מוגבלות; הייתי מוכן שיוקם מועדון חברתי לאנשים עם מוגבלות בשכונה שלי" (% מסכימים, כלל המדגם, לפי שנים)



¹⁸ בדוח שפורסם בשנים 2016-2017 נתוני ההסכמה שדווחו למדד זה התבססו על נקודת חיתוך אחרת מזו שמדווחת בדוח הנוכחי.

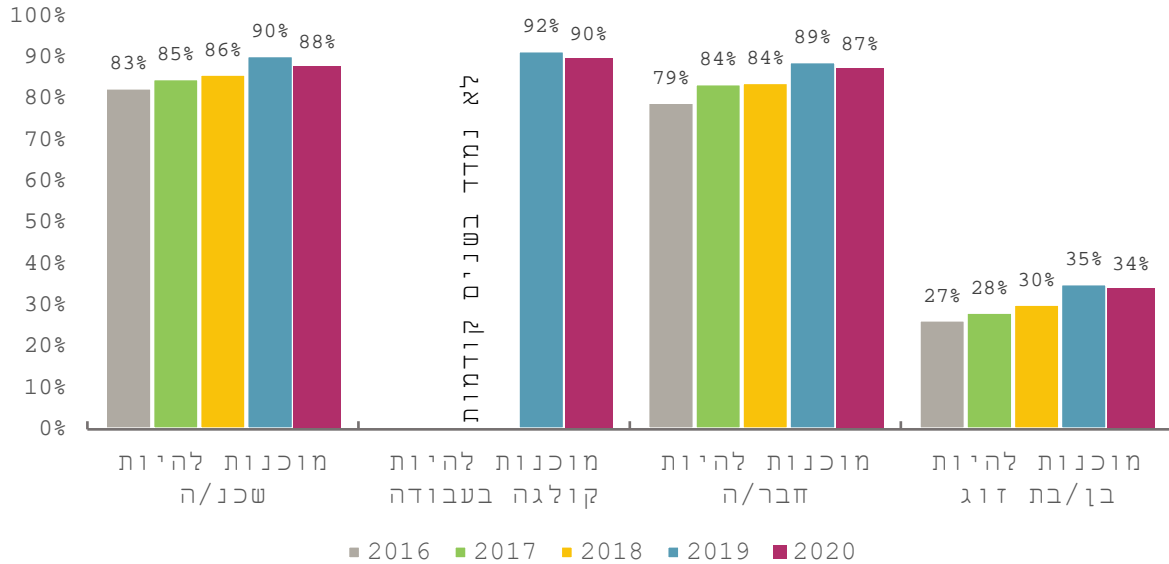
תרשים 8. מוכנות לקרבה חברתית עם אנשים עם מוגבלות: קשרים ישירים

באיזו מידה אתה מסכים עם ההיגדים הבאים?

"הייתי מוכן להיות שכן של אדם עם מוגבלות; הייתי מוכן להיות קולגה (עמית לעבודה) של אדם עם מוגבלות;

הייתי מוכן להיות חבר של אדם עם מוגבלות; הייתי מוכן להיות בן/בת זוג של אדם עם מוגבלות"

(% מסכימים, כלל המדגם, לפי שנים)



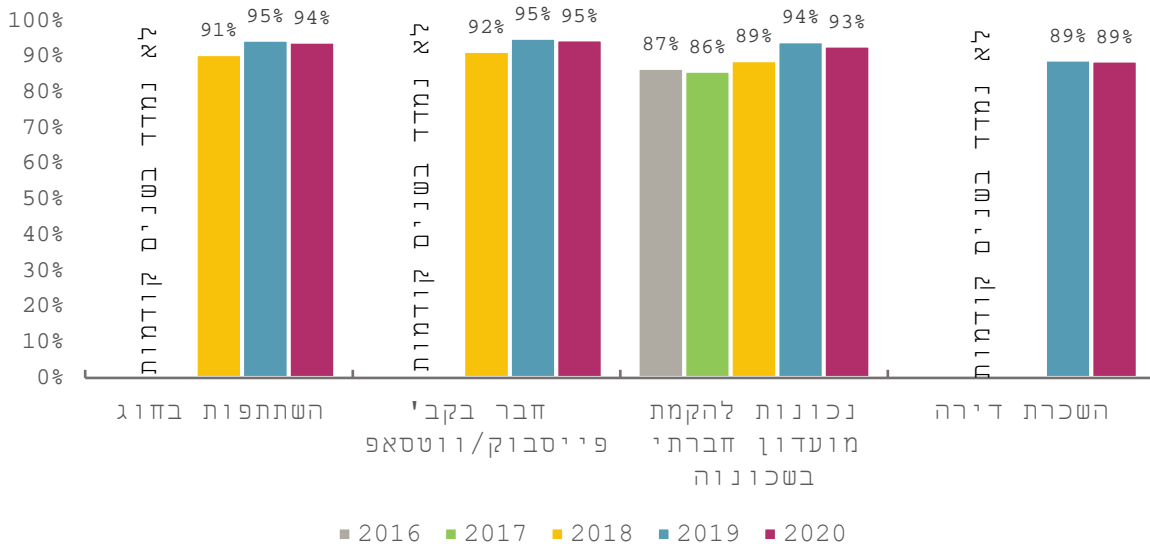
תרשים 9. מוכנות לקרבה חברתית עם אנשים עם מוגבלות: קשרים עקיפים

"באיזו מידה אתה מסכים עם ההיגדים הבאים? מוכן ללכת לחוג/שיעור שיש בו משתתף אחר שהוא אדם עם

מוגבלות; הייתי מוכן להיות חבר בקבוצת פייסבוק או וואטסאפ שחברים בה אנשים עם מוגבלות; הייתי מוכן שיוקם

מועדון חברתי לאנשים עם מוגבלות בשכונה שלי; הייתי מוכן להשכיר דירה לאדם עם מוגבלות"

(% מסכימים, כלל המדגם, לפי שנים)



- נכונות למתן עזרה אישית ותמיכה בסיוע לאנשים עם מוגבלות ברמה הקולקטיבית:

בשנת 2020 לא נמצא הבדל משמעותי בהכרה בצורך להעניק סיוע קולקטיבי (של החברה כולה) לאנשים עם מוגבלות, בהשוואה ל-2019. בנוסף השנה, רוב מוחץ של הציבור (90%) סבר כי יש להשקיע כספים בהתאמות במקומות העבודה כדי לאפשר תעסוקת אנשים עם מוגבלות. השנה לא נמצא הבדל משמעותי בנכונות של הציבור להשקיע זמן ומשאבים אישיים בסיוע לאנשים עם מוגבלות. בדומה לשנים קודמות, אחוז האנשים הנכונים להעניק עזרה ברמה האישית נמוך משמעותית מאחוז האנשים התומכים בעזרה קולקטיבית, ונע סביב 59% מהציבור. עם זאת, נראה כי משבר הקורונה הביא את הציבור לסייע לאנשים עם מוגבלות שכן 81% מהמשיבים דיווחו כי הם יצרו קשר עם שכנים שהם אנשים עם מוגבלות שידעו כי הם זקוקים לסיוע. בהתאמה, וכפי שיידון בחלק השלישי, אנשים עם מוגבלות דיווחו כי שכניהם היו המקור הנפוץ ביותר לקבלת סיוע בעת הסגר הראשון בתקופת הקורונה. נראה אם כן כי מצב החירום תרם לכך שיותר אנשים מקרב הציבור חשו צורך לסייע באופן אישי לאנשים עם מוגבלות שהיו זקוקים לכך.

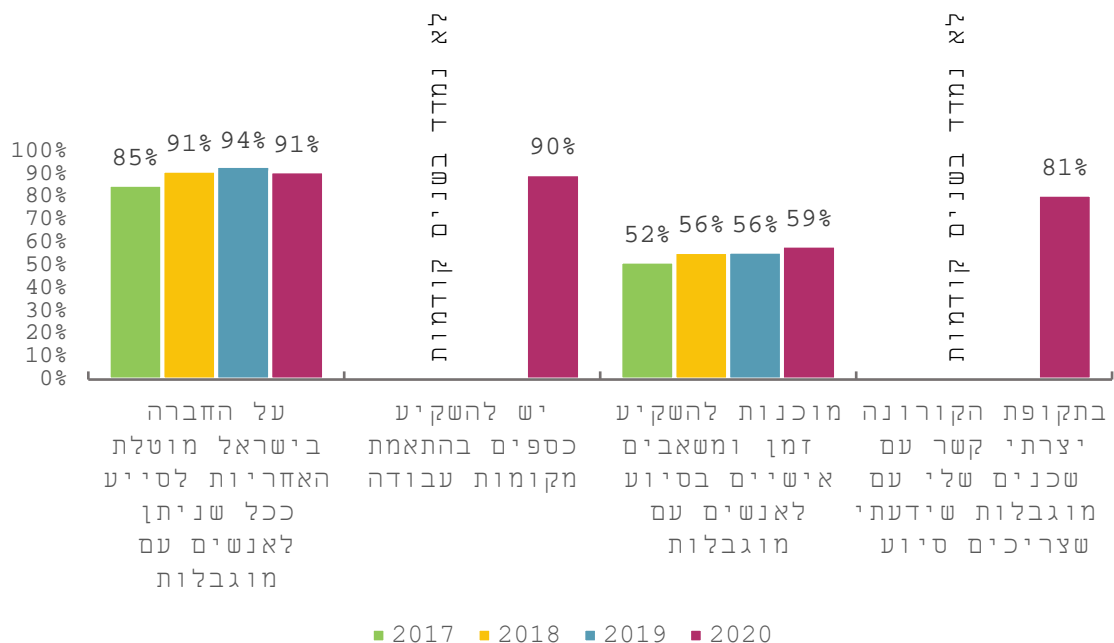
תרשים 10. נכונות למתן סיוע קולקטיבי ואישי לאנשים עם מוגבלות

באיזו מידה אתה מסכים עם ההיגדים הבאים?

סיוע קולקטיבי: "על החברה בישראל מוטלת האחריות לסייע ככל שניתן לאנשים עם מוגבלות"; "לא צריך להשקיע כספים בהתאמת מקומות עבודה שיאפשרו העסקה של אנשים עם מוגבלות"

סיוע אישי: "הייתי מוכן להשקיע זמן ומשאבים אישיים בסיוע לאנשים עם מוגבלות"; בתקופת הקורונה יצרתי קשר עם שכניי עם מוגבלות שידעתי שהם צריכים סיוע"

(% מסכימים, כלל המדגם, לפי שנים. *לא נמדד ב 2016)



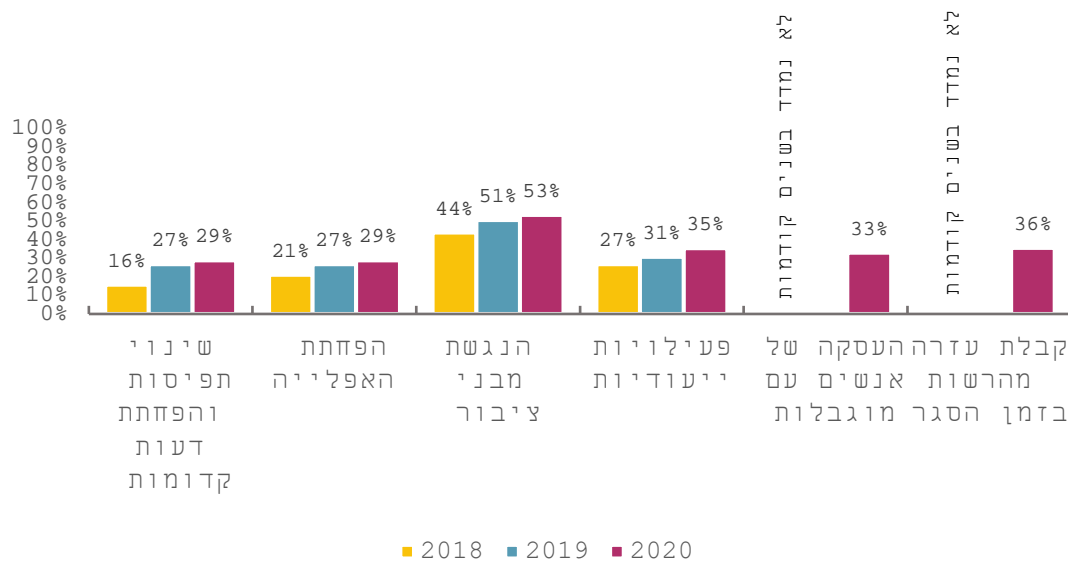
8. עמדות כלפי תפקוד הרשות המקומית

לצד תפיסה של אפליה ברשות המקומית, כפי שהובעה לעיל בפרק על הכרה באפליה, נבחנה השאלה עד כמה משיבי הסקר חושבים שהטיפול של הרשות בנושאים שקשורים באנשים עם מוגבלות הוא מיטבי. הבחינה נערכה באמצעות מספר שאלות הנוגעות לפעילות הרשות בהפחתת דעות קדומות, הפחתת אפלייה, הנגשת מבני ציבור וקיום פעילויות ייעודיות. בהקשר זה לא היה הבדל ממשי בין השנים 2019 ו-2020 במודעות לפעילות הרשות למניעת אפליה או מניעת דעות קדומות. עם זאת, ב-2020 יותר אנשים (53% מהציבור) היו מודעים למאמצי הרשות בהנגשה של מבני ציבור ושירותים ציבוריים מאשר בשנה שעברה. רק שלישי (33%) מהציבור היה מודע למאמצי הרשות להעסיק אנשים עם מוגבלות בתפקידים שונים ברשות המקומית.¹⁹ בנוסף, 57% מהציבור דיווח כי הוא מודע לכך שאנשים עם מוגבלות קיבלו עזרה או תמיכה מהרשות המקומית, בזמן הסגר הראשון בעקבות משבר הקורונה.

תרשים 11. הכרה בתפקוד הרשות המקומית בקידום ענייניהם של אנשים עם מוגבלות

"עד כמה לדעתך הרשות המקומית/ העיריה בעיר בה אתה מתגורר מטפלת בנושאים הבאים הקשורים לאנשים עם מוגבלות בעיר? שינוי תפיסות והפחתת דעות קדומות כלפי אנשים עם מוגבלות; הפחתת האפלייה (במקומות עבודה, במקומות בילוי ועוד) כלפי אנשים עם מוגבלות; הנגשה של מבני ציבור ושירותים עירוניים אחרים לאנשים עם מוגבלות; קיום פעילויות חברתיות ייעודיות לאנשים עם מוגבלות; העסקה של אנשים עם מוגבלות; באיזו מידה לדעתך אנשים עם מוגבלות קיבלו עזרה או תמיכה מהרשות המקומית, בזמן הסגר בעקבות הקורונה בחודשים מרץ עד מאי 2020."

(% מסכימים, כלל המדגם, לפי השנים 2018-2020)



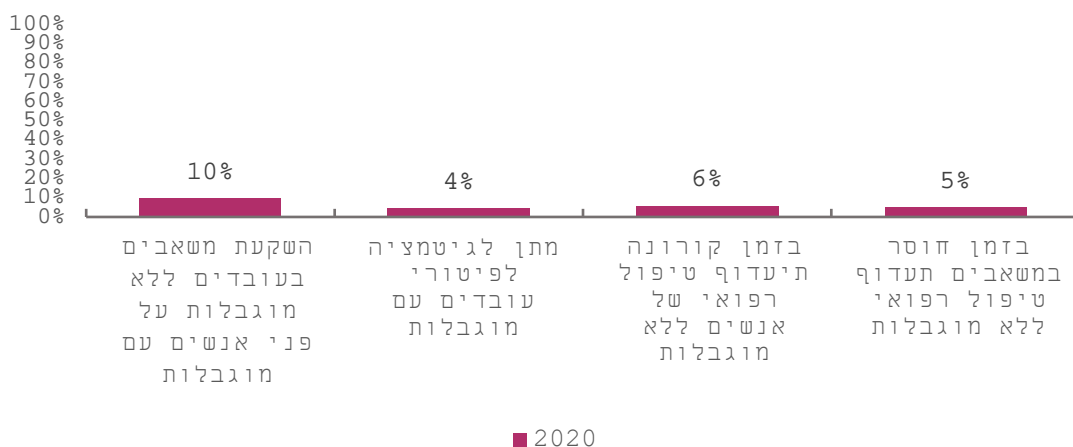
¹⁹ השאלה נשאלה לראשונה בשנת 2020.

9. תמיכה באפליית אנשים עם מוגבלות בעת משבר הקורונה

מגמה מעודדת נוספת נוגעת לממצא לפיו רוב הציבור אינו תומך באפליית אנשים עם מוגבלות בהקשרים שונים הנוגעים למשבר הקורונה. כך, 90% מהציבור שלל את האמירה כי בתקופת משבר עדיף להשקיע משאבים בעובדים ללא מוגבלות מאשר בהעסקת עובדים עם מוגבלות ו-96% לא תמך באמירה לפיה יהיה זה לגיטימי לפטר אנשים עם מוגבלות לפני שמפטרים עובדים ללא מוגבלות. בנוסף לכך, בהקשר לתעדוף בהקשר הרפואי של מתן מכונות הנשמה לחולים ללא מוגבלות בעת משבר ומחסור במשאבים, נושא שעלה לכותרות בעקבות המלצות וועדה ציבורית של משרד הבריאות בראשית המשבר,²⁰ רוב מוחץ של הציבור כ-95% לא תמך בתעדוף חולים ללא מוגבלות על פני אנשים עם מוגבלות.

תרשים 12. תמיכה באפליית אנשים עם מוגבלות בעת משבר הקורונה

באיזו מידה אתה מסכים עם ההיגדים הבאים?
"במקרים בהם יש חוסר במשאבים עדיף לתת טיפול רפואי לאדם ללא מוגבלות מאשר לאדם עם מוגבלות"
"בעת משבר הקורונה, צריך לתעדף טיפול רפואי באנשים ללא מוגבלות על פני אנשים עם מוגבלות";
"בעת משבר הקורונה, זה לגיטימי לפטר עובדים עם מוגבלות לפני שמפטרים עובדים ללא מוגבלות";
"בתקופת משבר עדיף להשקיע משאבים בעובדים ללא מוגבלות מאשר בהעסקת עובדים עם מוגבלות";
(% מסכימים, כלל המדגם, שנת 2020 בלבד)



²⁰ אברמי טורם, "אל תנתקו אנשים עם מוגבלות ממכונות הנשמה", **The Marker דעות** (22.4.2020); אור קשתי, "במשרד המשפטים טוענים כי העקרונית לתעדוף חולים קשים מפלים את הנכים", **הארץ** (18.4.2020), <https://www.haaretz.co.il/news/education/.premium-1.8778135>; שגית מור, "ביקורת מוגבלות על המלצות וועדת משרד הבריאות בנושא תיעדוף חולים קשים בתקופת מגפת הקורונה", **עלון מרכז צפת לביו-אתיקה** 21 (אוגוסט 2020), <http://bioethicsnews.zefat.ac.il/inner.aspx?id=428&cat=76>; ירון קובו, "על מכונות הנשמה, סיכויי שרידות והפליה: מדוע יש לדחות את נייר העמדה לתיעדוף חולים קשים בתקופת מגפת הקורונה" **פורום עיוני משפט מד** 1 (2020); אברמי טורם, "הדו"ח הבעייתי שהגיע ממשרד הבריאות, והלקח שיש להפיק ממנו", **The Marker דעות** (6.10.2020).

היכרות עם אנשים עם מוגבלות

בסקר הנוכחי נשאלו המשתתפים האם יש להם קשר והיכרות עם אנשים עם מוגבלות. 64% מהמשתתפים דיווחו כי הם נמצאים בקשר כלשהו עם אדם עם מוגבלות. 18% דיווחו כי יש להם רק קשרים קרובים (בני זוג, קרובי משפחה, חברים, או עמיתים לעבודה), 26% דיווחו כי יש להם רק קשרים רחוקים (מכרים, שכנים, חברים של הילדים), ו-20% דיווחו כי יש להם קשרים רחוקים וגם קשרים קרובים עם אנשים עם מוגבלות (להלן: "בעלי קשרים מגוונים").

במסגרת המחקר נבחנה השאלה כיצד היכרות שכזו משפיעה על עמדותיהם ורגשותיהם של המשתתפים כלפי אנשים עם מוגבלות. כדי לדייק את הממצאים, הפרדנו בין אנשים ללא מוגבלות שדיווחו על קיומם של קשרים מגוונים עם אנשים עם מוגבלות, אלה שדיווחו על קשרים רחוקים בלבד, אלה שדיווחו על יחסים קרובים בלבד ואלה שדיווחו כי אין להם קשרים עם אנשים עם מוגבלות כלל. ההנחה היא כי לאנשים עם סוגי קשרים מגוונים (רחוקים וקרובים) עם אנשים עם מוגבלות יש את ההיכרות הטובה והעמוקה ביותר עם אוכלוסייה זו, שכן מדובר ביחסים רב ממדיים המאפשרים הבנה של החיים עם מוגבלויות שונות ומנקודות מבט מגוונות.

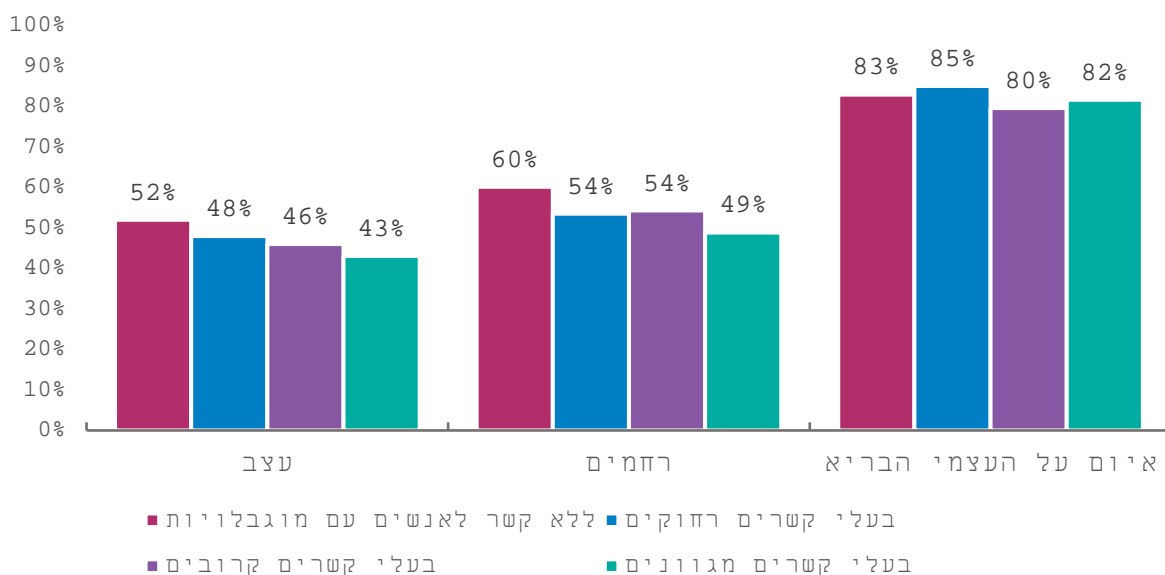
ואכן, בדומה לשנה שעברה, הממצאים מעידים כי לבעלי יחסים מגוונים או קרובים עם אנשים עם מוגבלות יש קשר חיובי משמעותי עם עמדות חיוביות במספר מדדים (בהשוואה לבעלי קשרים רחוקים או אלה שאין להם קשר עם אנשים עם מוגבלות). מבחינה רגשית, אנשים עם קשרים מגוונים ואנשים עם קשרים קרובים נמצאו כחווים פחות עצב ופחות רחמים כלפי אנשים עם מוגבלות, מאשר בעלי קשרים רחוקים וכאלה ללא היכרות כלל. הממצא מתאים לספרות בדבר "מבט מבפנים" ו"מבט מבחוץ" על מוגבלות. אדם המכיר באופן אישי ועמוק אנשים עם מוגבלות רואה פחות במוגבלות כטרגדיה אישית ונחשף יותר לאופן שבו אנשים עם מוגבלות מנהלים חיים מלאים ומוצלחים גם עם הלקות שלהם. הם גם נחשפים לאופן בו החברה הלא הנגישה היא זו שאחראית לפחות לחלק מהקשיים שחווים אנשים עם מוגבלות (בהתאם ל"מודל חברתי למוגבלות").²¹ נראה על כן רגשות של עצב ורחמים, מהם ניסו אנשים עם מוגבלות להתנער במשך שנים, נפוצים פחות אצל אנשים עם היכרות מעמיקה יותר עם אוכלוסייה זו. חיזוק נוסף לטענה זו נמצא בכך שבדומה לשנה שעברה, אנשים ללא מוגבלות עם קשרים קרובים יחד עם אלו בעלי קשרים מגוונים עם אנשים עם מוגבלות חוו גם פחות איום

²¹ להרחבה על "מבט מבפנים" ו"מבט מבחוץ" על מוגבלות ראו Emens, Elizabeth F. (2012) "Framing Disability," על מוגבלות ראו *2012 University of Illinois Law Review* 1383, 1386; Longmore, Paul K. (2016) *Telethons: Spectacle, Disability and the Business of Charity* 99, New York: Oxford University Press.

על העצמי הבריא שלהם בהשוואה לבעלי קשרים רחוקים או לאלה ללא קשרים. כלומר, הסיכוי להפוך לאדם עם מוגבלות פחות הפחיד ואיים עליהם מאשר על יתר חברי הקבוצות.

תרשים 13. היכרות עם אנשים עם מוגבלות: רגשות עצב ורחמים ואיום על העצמי הבריא

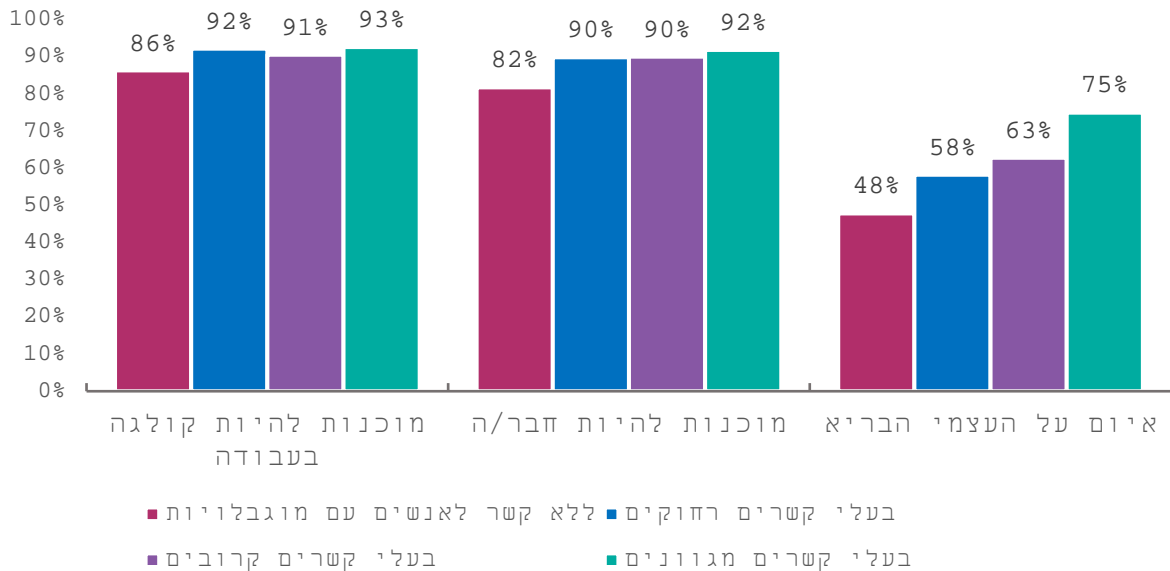
"באיזו מידה תחושות אלה עולות בך כאשר אתה בא במגע עם אדם עם מוגבלות? עצב; רחמים; אם תהפוך יום אחד לאדם עם מוגבלות, עד כמה השינוי הזה מאיים / מפחיד אותך?"
(% מסכימים, כלל המדגם, לפי רמת היכרות)



באופן כללי ניכר שהמוכנות ליצור קשרים ברמות שונות עם אנשים עם מוגבלות עולה בהתאם לרמת ההיכרות הקודמות עם אוכלוסייה זו. כך היה למשל לגבי המוכנות להיות קולגה או חבר של אדם עם מוגבלות. כך היה גם לגבי מוכנות להשקיע זמן ומשאבים אישיים בסיוע לאנשים עם מוגבלות. אנשים ללא מוגבלות בעלי קשרים מגוונים הביעו הכי הרבה נכונות ליצירת קשרים והענקת סיוע אישי ובקצה השני אנשים ללא היכרות עם אנשים מוגבלות דיווחו על הכי פחות נכונות, באופן משמעותי, ליצור קשרים כאלה או להעניק סיוע.

תרשים 14. היכרות עם אנשים עם מוגבלות: מוכנות לקרבה ולהענקת סיוע אישי

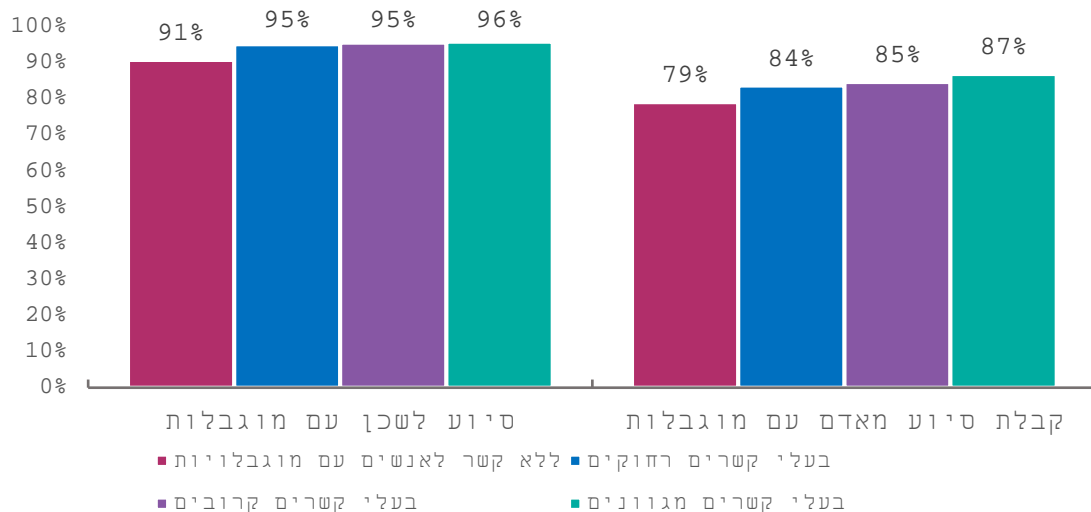
"הייתי מוכן להיות קולגה (עמית לעבודה) של אדם עם מוגבלות; הייתי מוכן להיות חבר של אדם עם מוגבלות; הייתי מוכן להשקיע זמן ומשאבים אישיים בסיוע לאנשים עם מוגבלות" (מסכימים, כלל המדגם, לפי רמת היכרות)



מבחינה התנהגותית בעת משבר הקורונה, אנשים ללא היכרות עם אנשים עם מוגבלות דיווחו כי הם היו הכי פחות מוכנים לסייע לשכן עם מוגבלות או לקבל סיוע מאדם עם מוגבלות.

תרשים 15. היכרות עם אנשים עם מוגבלות: תפיסות והתנהגות בעת משבר הקורונה

"הייתי מוכן לסייע לשכן עם מוגבלות בתקופת הקורונה; הייתי מוכן לקבל סיוע מאדם עם מוגבלות בעת משבר הקורונה." (מסכימים, כלל המדגם, לפי רמת היכרות)



היחס כלפי אנשים עם מוגבלות: דירוג רשויות

מדד הנגישות המשוקלל

הדירוג העירוני במדד הנגישות המשוקלל בארבע השנים מייצג אחוזי הסכמה משוקללים למדדים הבאים: הומוגניות, דעות קדומות "מרומזות",²² מוכנות לקרבה חברתית, רגשות אמפתיה ומבוכה, ותפיסת איום מעשית וסמלית (להשוואות במדדים ספציפיים בין הרשויות ראו בנספח).²³ ציוני "הסכמה" עם המדד המשוקלל, התבססו על נקודת החיתוך 5 (כלומר, ציון 5 ומעלה במדד המשוקלל פירושו הסכמה). הסכמה עם המדד מעידה על גישה חיובית ומכילה כלפי אנשים עם מוגבלות: תפיסת הומוגניות נמוכה של אנשים עם מוגבלות, דעות קדומות "מרומזות" נמוכות, מוכנות גבוהה לקרבה חברתית, רמות נמוכות של תמיכה במדיניות מפלה ושל תפיסת איום מעשית וסמלית, רמות נמוכות של מבוכה (רגש שלילי) ואמפתיה (רגש חיובי) גבוהה כלפי אנשים עם מוגבלות.²⁴ ככל שאחוז גדול יותר מתושבי העיר הביע הסכמה למדד כך היא תדורג גבוה יותר במדד הנגישות המשוקלל. בכדי להקל על קריאת התוצאות חולקו הערים ל שלוש קטגוריות:

- הערים המובילות במדד הנגישות המשוקלל סומנו ב ■ (רקע כחול בהיר)
- הערים הבינוניות במדד הנגישות המשוקלל סומנו ב ■ (רקע כחול)
- הערים הנמוכות במדד הנגישות המשוקלל סומנו ב ■ (רקע כחול כהה)

הממצא המרכזי העולה מנתוני הסקר הוא המשך מגמת הצמצום בפערים בין הערים במדד הנגישות המשוקלל לשנת 2020, כפי שראינו בשלוש השנים האחרונות. ממצאים אלו עקביים גם עם המגמה הכללית של שיפור כולל במדדי העמדות, הרגשות וההתנהגות כלפי אנשים עם מוגבלות.

²² **דעות קדומות "מרומזות" כלפי אנשים עם מוגבלות:** המסורת הפסיכולוגית מבחינה בין דעות קדומות "גלויות", המתאפיינות בעמדות שליליות מודעות כלפי קבוצות, לבין דעות קדומות "סמויות" (או "מרומזות"), אשר באות לביטוי בעמדות שליליות ולא בהכרח מודעות כלפי חברי קבוצות אחרות. דעות קדומות כלפי קבוצות מסוימות (ובכללן אנשים עם מוגבלות) נחשבות פחות מקובלות ולגיטימיות, ועל כן מקבלות ביטוי סמוי יותר. עם זאת, השלכותיהן על קבלה והתנהגות כלפי חברי הקבוצה שאליה הן מופנות עודן קשות ושליליות ביותר. מדד זה נכלל בחישוב מדד הנגישות המשוקלל גם בדוחות בשנים 2016-2018.

²³ כאמור, השנה, בניגוד לשנים קודמות, לא כללנו במדד שאלות בדבר תמיכה במדיניות מפלה, שכן לאורך השנים מצאנו אותן פחות אינפורמטיביות. השינוי הזה לא השפיע משמעותית על מיקומן של הרשויות במדד (הסדר השתנה אך במעט). עם זאת, לטעמנו, שינוי זה סייע לדייק את הדירוג.

²⁴ בעקבות לקחים מדוחות שהתפרסמו בשנים 2016-2017, נערכו שינויים קלים במדד הנגישות המשוקלל, והוצאו חלק מהפריטים שנכללו בו בעבר (עצב). זאת במטרה ליצור מדד מדויק יותר המייצג נאמנה גישה מכילה ומיטיבה כלפי אנשים עם מוגבלות. התוצאות הינן עבור ממוצע משוקלל של פריטים שהופיעו בסקרים בכל ארבע השנים שבהן נערך המחקר.

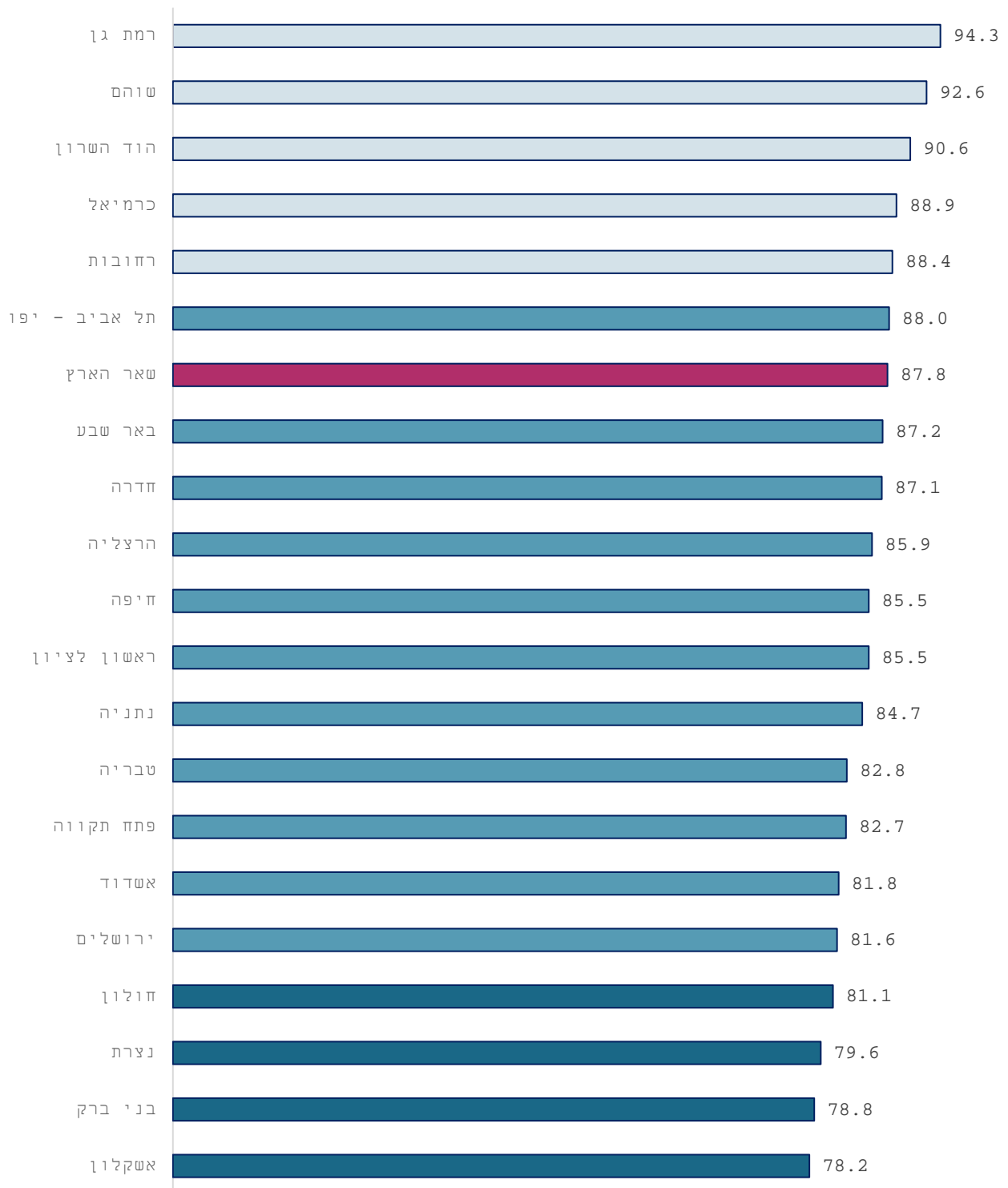
זו השנה השנייה בה אנו עורכים השוואה בין המדד המשוקלל ב - 20 הערים הנבחרות לבין מדגם ארצי ונמצא כי המדד המשוקלל ב-14 מתוך 20 הערים נמוך בהשוואה למדגם ארצי (שעמד על 87.8% הסכמה עם המדד המשוקלל). בערים רמת גן, שוהם, הוד השרון, כרמיאל, רחובות ותל אביב-יפו עמד המדד המשוקלל מעל הממוצע הארצי. מכאן שברוב הערים שנבחנו יש עוד מקום לשיפור ביחס כלפי אנשים עם מוגבלות.

ניתן לראות כי הערים שוהם, כרמיאל, רחובות, רמת גן ותל אביב-יפו משתייכת באופן עקבי לערים המובילות במדד הנגישות העירוני בשנים האחרונות. בשנת 2020 ניכרת יציבות במדד והערים היחידות בהן היה שיפור משמעותי במדד הנגישות המשוקלל ביחס לשנה שעברה היו רמת גן (עלייה של 4.9%, אשר הביאה אותה למקום הראשון בדירוג) והוד השרון (עלייה של 3.3%). לעומתן, אחוזי ההסכמה עם מדד הנגישות המשוקלל בעיר בני ברק הם הנמוכים ביותר באופן עקבי לאורך השנים. השנה הייתה ירידה משמעותית של 5.9% בעיר אשקלון וירידה של 4.1% בעיר חולון בהשוואה לשנה שעברה.

כפי שניתן לראות בנתונים המובאים בנספח, בערים רמת גן הוד השרון ובאר שבע נמצאה הכי הרבה מוכנות של התושבים ליצור יחסים חברתיים עם אנשים עם מוגבלות. ערים אלה היו מובילות גם מבחינת אמפתיה כלפי אנשים עם מוגבלות. הערים בהן נמצאו הכי פחות דעות קדומות מרומזות (למשל עמדות הנוגעות להכרה באפליה כלפי אנשים עם מוגבלות או חשש משימוש לרעה) היו הוד השרון, שוהם וכרמיאל. מעניין לציין בהקשר זה כי למרות שנצרת שדורגה במקום נמוך יחסית במדד המשוקלל, היא דורגה בין הערים הגבוהות מבחינת אמפתיה ומוכנות לקרבה חברתית עם אנשים עם מוגבלות.

תרשים 16. מדד עירוני משוקלל לשנת 2020

(% מסכימים, כלל המדגם, לפי עיר)



טבלה 3. מדד עירוני משוקלל 2016-2020

2016		2017		2018		2019		2020	
אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר
91.2	שוהם	93.2	שוהם	92.6	שוהם	95.6	שוהם	94.3	רמת גן
88.8	ראשון לציון	91.2	תל אביב-יפו	88.8	טבריה	94.8	רחובות	92.6	שוהם
88.6	רמת גן	89.2	רמת גן	88.3	באר שבע	93.9	ראשון לציון	90.6	הוד השרון
86.4	תל אביב-יפו	88.9	חדרה	88.3	הוד השרון	93.1	תל אביב-יפו	88.9	כרמיאל
85.4	הוד השרון	88.5	הוד השרון	87.9	ראשון לציון	92.5	הרצליה	88.4	רחובות
84.4	רחובות	86.5	רחובות	87.3	תל אביב יפו	92.2	רמת גן	88.0	תל אביב-יפו
83.5	חיפה	85.2	ראשון לציון	86.8	בני ברק	92.2	פתח תקווה	87.2	באר שבע
82.6	חדרה	85.1	הרצליה	86.4	חולון	91.8	כרמיאל	87.1	חדרה
82.8	באר שבע	84.9	נתניה	85.6	רחובות	91.2	חולון	85.9	הרצליה
81.0	ירושלים	83.1	חיפה	85.5	רמת גן	90.7	נצרת	85.5	חיפה
79.8	אשקלון	82.9	כרמיאל	85.4	נתניה	90.5	באר שבע	85.5	ראשון לציון
79.4	טבריה	82.3	באר שבע	84.6	חדרה	90.3	הוד השרון	84.7	נתניה
79.2	הרצליה	82.0	חולון	84.0	ירושלים	90.3	חדרה	82.8	טבריה
78.6	חולון	79.4	אשדוד	84.0	פתח תקווה	90.2	חיפה	82.7	פתח תקווה
78.2	נתניה	79.3	אשקלון	83.3	חיפה	89.6	אשקלון	81.8	אשדוד
75.9	אשדוד	78.0	ירושלים	83.3	הרצליה	88.7	נתניה	81.6	ירושלים
75.2	בני ברק	77.1	פתח תקווה	82.3	אשדוד	87.8	אשדוד	81.1	חולון
72.6	פתח תקווה	75.4	בני ברק	81.7	כרמיאל	87.6	ירושלים	79.6	נצרת
72.5	כרמיאל	72.0	טבריה	80.8	אשקלון	86.7	טבריה	78.8	בני ברק
55.6	נצרת	31.3	נצרת	65.8	נצרת	84.4	בני ברק	78.2	אשקלון
						93.3	מדד ארצי	87.8	מדד ארצי

מסקנות סקר הנגישות העירוני

במשך כחצי עשור עוקב המחקר אחרי עמדות הציבור כלפי אנשים עם מוגבלות. בשנים האחרונות ניכרת מגמה חיובית הבאה לידי ביטוי בפחות סטריאוטיפים שליליים, יותר רגשות חיוביים ושיפור במוכנות לקרבה חברתית עם אנשים עם מוגבלות. הסקר השנה, בשנת 2020, מראה יציבות במרבית המדדים, אך עם זאת מצביע על מספר תופעות מעניינות שעשויות להיות קשורות למשבר הקורונה: פחות הכרה באפליה כלפי אנשים עם מוגבלות בקרב הציבור מאשר בשנים קודמות, באופן כללי, ובתחומים ספציפיים בתחומי הרשות המקומית כגון בתחום התעסוקה או במוסדות החינוך. הסבר אפשרי לירידה בהכרה באפליה יכול להיות קשור למשבר הקורונה אשר היה במרכז סדר היום הציבורי בשנה האחרונה ונושאים אחרים נדחקו בו לשוליים. על כן, יש אולי צורך ביותר פעילות המבהירה לציבור את החסמים העומדים בפני אנשים עם מוגבלות בחברה הישראלית, לרבות נושא האפליה בתחומים השונים אשר הועצם בשל המשבר. פחות אנשים חשים איום על העצמי הבריאי שלהם – השנה מצאנו כי אנשים פחות הביעו חשש שהם או בני משפחתם יהפכו לאנשים עם מוגבלות. מדובר בנתון הנמוך ביותר מזה ארבע שנים (שכן השאלה נשאלה החל משנת 2017).

התפתחות חיובית זו עשויה אף היא לנבוע ממשבר הקורונה שהביא עמו איום בריאותי על כלל הציבור (אם כי כמובן במידה רבה יותר על אנשים עם מוגבלות). איום בריאותי מהקורונה ייתכן ודחק לפינה את החשש מלהפוך לאדם עם מוגבלות, התפתחות חיובית שעשויה להשפיע על היחס הכולל כלפי אנשים עם מוגבלות. למרות שלא היה שינוי משמעותי בהסכמה עם פריטים הכלליים בדבר מוכנות להעניק סיוע אישי לאנשים עם מוגבלות, 81% מהמשיבים דיווחו כי הם יצרו קשר עם שכנים שהם אנשים עם מוגבלות שידעו כי הם זקוקים לסיוע. כפי שיידון בחלק הבא, אנשים עם מוגבלות דיווחו כי שכניהם סייעו להם בעת "הסגר הראשון". נראה אפוא שמשבר הקורונה בפועל סייע בקירוב בין אנשים עם וללא מוגבלות. היכרות עם אנשים עם מוגבלות, בעיקר "היכרות מגוונת" שכוללת יחסים קרובים ורחוקים עם אוכלוסייה זו, התגלתה שוב השנה כמאפיין חשוב המנבא מפתח להשתלבות וקידום ענייניהם של אנשים עם מוגבלות בחברה, ויש לפעול ליצירת יותר קשרים משמעותיים כאלה בין האוכלוסיות.

ממצאי סקר התמודדות ותפיסת משבר הקורונה בקרב אנשים עם מוגבלות

משבר הקורונה מהווה משבר בריאותי, כלכלי וחברתי עולמי. כחלק מההתמודדות עם המגפה נקבעו הגבלות שונות על הציבור. החל מאמצע מרץ 2020 הוחלט להעביר את המגזר הציבורי והפרטי למתכונת חירום מצומצמת שכללה סגירת עסקים פרטיים, צמצום מקומות העבודה, סגירת חנויות ועוד. חלק גדול מהמשק עבר לעבוד מהבית או עבד במשרד ובבית לסירוגין. בד בבד הוחלט על סגירה של מוסדות החינוך וצמצום משמעותי של התחבורה הציבורית. בשלהי חודש מרץ נקבע כי היציאה מהבית תוגבל לזמן קצר ולמרחק שאינו עולה על מאה מטרים. הגבלות אלה זכו לכינוי "הסגר הראשון" אשר נמשך עד לאמצע אפריל 2020. לאחר אותו הסגר, אשר סייע להוריד את רמות התחלואה, אושרו הקלות רבות על האזרחים ונראה היה כי החיים עברו לשגרה חדשה, "שגרת קורונה", שכללה פתיחה של מוסדות החינוך וכן של מסעדות, תחבורה ציבורית, ומספר מקומות בילוי. לאחר עלייה נוספת בתחלואה, הוחלט בחודש ספטמבר לצאת לסגר נוסף בתקופת חגי תשרי, זהו "הסגר השני".

בישראל כמו גם בעולם, משבר הקורונה השפיע על אנשים עם מוגבלות יותר מאשר על אנשים ללא מוגבלות. אנשים עם מוגבלות אשר לעיתים משתייכים גם לקבוצת סיכון מצאו עצמם עם מעט מאוד מידע מוגש, השירותים הרלוונטיים נסגרו, ההנחיות להישאר בביתם הובילו לחסמים שונים בקבלת שירות, וההשלכות על תעסוקתם הייתה רבה יותר.

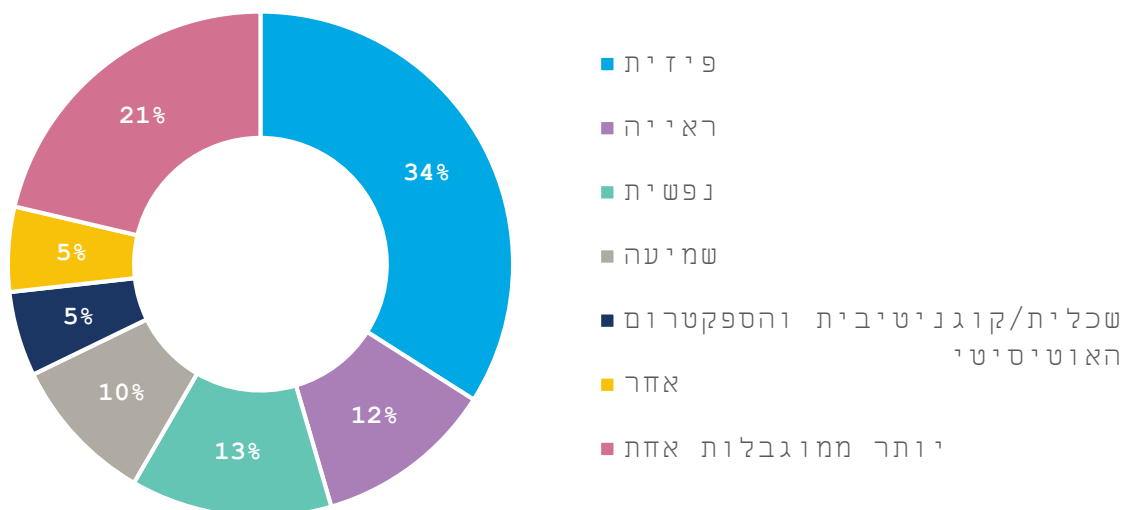
פרק זה עוסק בהתמודדות ובתפיסות של אנשים עם מוגבלות בישראל את משבר הקורונה באופן כללי ובפרט בתקופה הראשונה של המשבר בחודשים מרץ-אפריל 2020 (תקופת "הסגר הראשון") וחושף לראשונה נתונים כמותיים מחקרניים בנושא. הסקר הייעודי.

משבר הקורונה יצר תמורות בשגרת החיים של כלל אזרחי ישראל. תמורות אלה כללו אתגרים אך גם הזדמנויות חיוביות. סקר ייעודי זה פותח בנוסף למדד הנגישות העירוני כדי לבחון את האופן בו אנשים עם מוגבלות חווים את משבר הקורונה, על אתגריו השונים וההזדמנויות שטומנות בחובו, בהקשרים הנוגעים לקהילתיות ויחסים עם הרשות המקומית, שירותי בריאות, שוק העבודה, וכן רווחה נפשית במהלך התקופה הנוכחית. הסקר נערך בעת תקופת הסגר השני בחודש ספטמבר 2020, והשתתפו בו 492 אנשים עם מוגבלויות שונות בדגימה ארצית.²⁵ הסקר היה זמין בעברית ובערבית, ועל

²⁵ רובם המכריע מערים שונות מאלה שנבדקו בסקר הנגישות העירוני.

מנת לוודא כי הסקר נגיש, הוא עבר תהליך של הנגשה קוגניטיבית.²⁶ במקביל, השתתפו בסקר גם 502 אנשים ללא מוגבלות כדי לאפשר השוואה בין תפיסותיהם של אנשים עם מוגבלות ואנשים ללא מוגבלות את משבר הקורונה.²⁷ אותה השוואה בין שתי הקבוצות מאפשרת יצירה של תימוכין מחקרי לבחינת השפעות המשבר על אוכלוסיית האנשים עם המוגבלויות. השוואה זו יוצרת גם אמת מידה לבחינת קידום שוויון זכויות של אנשים עם מוגבלות בחברה, ספציפית בשעת חירום, כחלק ממדיניות ויצירת חקיקה שנגקטו בישראל ובמדינות מערביות רבות אחרות בעשורים האחרונים. חשוב לציין כי על אף שהסקר בוחן עמדות ושלא מדובר במדד אובייקטיבי של השפעת המשבר על אוכלוסייה זו (למשל, מבחינת אחוזי תחלואה, שיעורי תעסוקה וכד') הוא בעל ערך עצום להבנת האופן שבו המדיניות ויחס החברה נתפסים בסופו של דבר על ידי אוכלוסיית האנשים עם מוגבלות בישראל.

תרשים 17. מדגם האנשים עם המוגבלות לפי סוג המוגבלות



²⁶ ההנגשה הקוגניטיבית של השאלון באה לידי ביטוי במספר רבדים: (1) שינוי מבנה של מספר שאלות, שינוי מיקום השאלה ברצף השאלון, או הוספת מידע או הסבר על ההליך על מנת להביא לתחושה של ביטחון בעת מילוי השאלון; (2) הנגשה ברמה הלשונית – השאלות נכתבו בשפה פשוטה, כלומר בשפה יומיומית שכיחה ללא שימוש במושגים מקצועיים. מעבר לכך, במקומות בהן היה צורך בידע מוקדם לצורך מענה על שאלה, תוך ידע זה כך שלאדם עם מוגבלות קוגניטיבית יהיו מלוא הכלים להשיב על השאלה; (3) הוספה של היבטים גרפיים בכל השאלות בהן נדרש המשתתף להביע עמדה כמותית. זאת על מנת לסייע בהמחשה וייצוג חזותי לאנשים אשר מתקשים בתפיסת הכמות.

²⁷ על מנת לבצע השוואה בין שתי הקבוצות באופן שיאפשר להסיק כי המוגבלות עצמה היא שהביאה לשינוי בתפיסות, יש צורך שאוכלוסיית האנשים עם המוגבלות והאנשים ללא מוגבלות שענו על הסקר תהיינה דומות עד כמה שאפשר במרבית ההיבטים מלבד המוגבלות. מבחינה שערכנו עלה כי מבחינת חתך הגילאים וההשכלה לא היה הבדל משמעותי בין הקבוצות. עם זאת, מבחינת מינם של העונים, אחוז הנשים בקרב האנשים ללא המוגבלות היה גבוה יותר מאשר בקבוצת האנשים עם המוגבלות וכן רמת ההכנסה הייתה גבוהה יותר בקרב האנשים ללא המוגבלות. למרות זאת, עריכת השוואה בין הקבוצות בוצעה תוך שליטה במספר המשתנים (גיל, מין, השכלה, הכנסה, דת ומידת דתיות) כדי לבחון את ההבדלים בין אנשים עם ובלי מוגבלות מעל ומעבר למשתנים הדמוגרפיים. נמצא כי ההבדלים בין האוכלוסיות נותרו בעינם גם לאחר התחשבות במשתנים הדמוגרפיים.

פרק זה מחולק לשני חלקים. ראשית, מוצגים הממצאים העיקריים עבור אנשים עם מוגבלות ברמת התפיסות לגבי חייהם בעת הסגר הראשון ובתקופת הקורונה (בהתייחס לנושא הקהילתיות ויחסים עם הרשות המקומית, בריאות, תעסוקה, והיבטים רגשיים). הנתונים מוצגים בהשוואה לתפיסות של מדגם האנשים ללא מוגבלות. שנית, מוצגים הממצאים בחתכים על פי סוגי המוגבלות השונים על מנת לבחון את ההבדלים ביניהם.²⁸ כמו המדדים הקודמים נקודת החתך להסכמה עם הפריטים השונים הינה 5 ומעלה = מסכים.

תפיסות אנשים עם מוגבלות את משבר הקורונה

1. קהילתיות ותחושת שייכות לרשות המקומית

בראשיתו של משבר הקורונה, בדומה למשברים אחרים בישראל, החברה הישראלית חוותה התגייסות ועשייה של קהילות ויחידים.²⁹ דבר זה עלה גם מממצאי הסקר אשר מהם עלה כי תחושת הקרבה והשייכות לקהילה ברשות המקומית היתה רבה יותר מאשר בעת שגרה הן בקרב אנשים עם מוגבלות ובקרב אנשים ללא מוגבלות באופן דומה (כ-25% מכל קבוצה דיווחו על עלייה ברגשות קרבה ושייכות לקהילה).

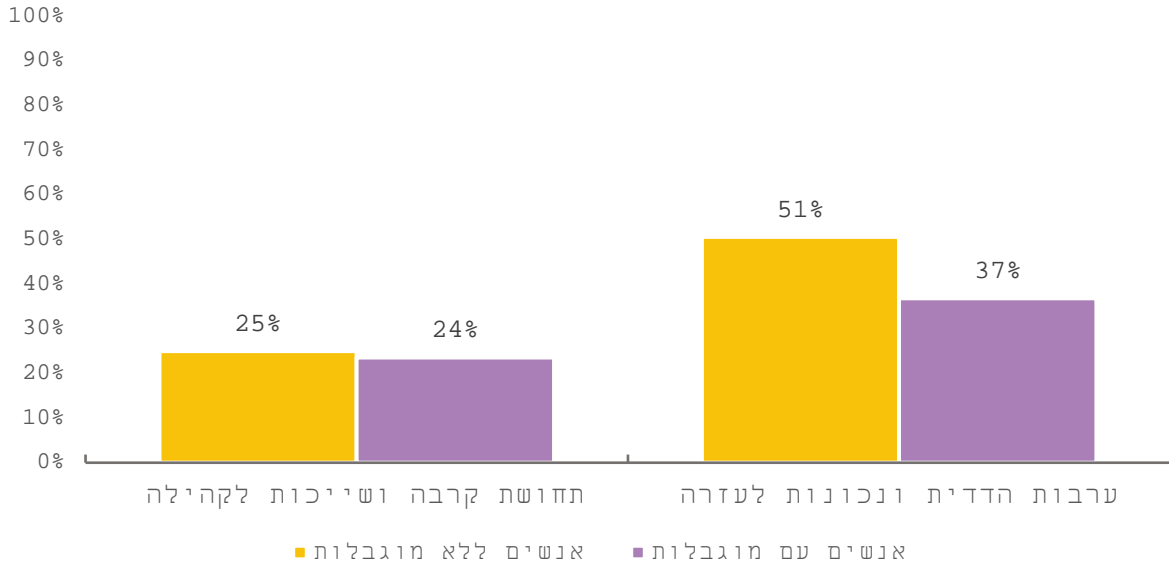
עם זאת, ממצא מדאיג הוא שבעוד ש-51% מהאנשים ללא מוגבלות חשו ערבות הדדית ונכונות לעזרה בין השכנים, רק 37% מהאנשים עם המוגבלויות היו שותפים לרגשות אלה. עם זאת, יש לזכור כי אנשים עם מוגבלות כי קיבלו סיוע מהשכנים יותר מאשר אנשים ללא מוגבלות.

²⁸ במסגרת הסקר התבקשו נשאלים להזדהות כאנשים עם מוגבלות. במסגרת המדגם ענו על השאלון 169 אנשים עם מוגבלות פיזית, 64 אנשים עם מוגבלות נפשית, 57 אנשים עם מוגבלות ראייה, 47 אנשים עם מוגבלות שמיעה, 22 אנשים עם מוגבלות שכלית/קוגניטיבית וכן אנשים על הספקטרום האוטיסטי, 106 אנשים הזדהו כחיים עם יותר ממוגבלות אחת מהרשימה, ו-27 אשר הזדהו עם מוגבלות "אחרת".

²⁹ כך למשל בעת הסגר הראשון, כאשר יחידים ומשפחות נאלצו להישאר בבתיהם במשך שבועות, נדמה היה כי בבנייני מגורים ושכונות התעוררה תחושה של קהילתיות וערבות הדדית. ישראלים רבים יצאו למרפסות הדירות, השמיעו מוזיקה, ויצרו קשר עם שכניהם (רוב הזמן תוך ריחוק חברתי) במסגרת "מסיבות מרפסת" להעלאת המורל. רועי רובינשטיין ואיתי בלומנטל, "צפו: מסיבות במרפסות; בת"א המשטרה עצרה את החגיגה", **Ynet** (17.3.2020). <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5696310,00.html>

תרשים 18. תחושת קהילתיות בעת הסגר הראשון

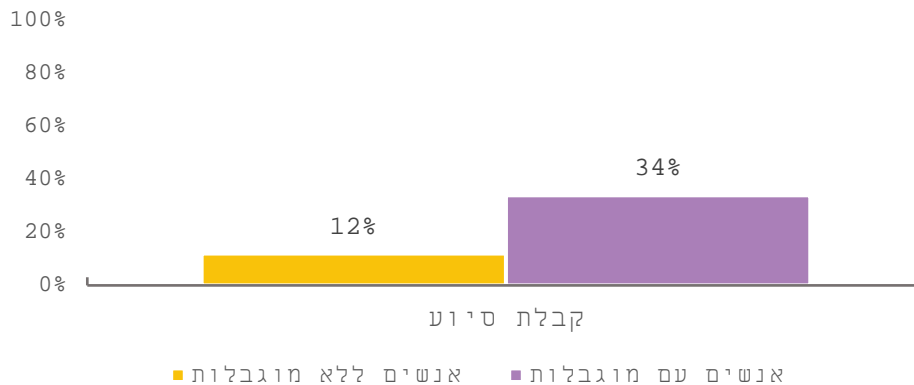
בהתייחס לתקופת הסגר בין החודשים מרץ-אפריל 2020, באיזו מידה אתה מסכים עם ההיגדים הבאים?
 "חשתי ערבות הדדית ונכונות לעזרה בין השכנים; חשתי קרוב יותר לשכנים המתגוררים לידי מאשר בשעת שגרה."
 (% מסכימים, כלל המדגם, לפי אנשים עם/בלי מוגבלות)



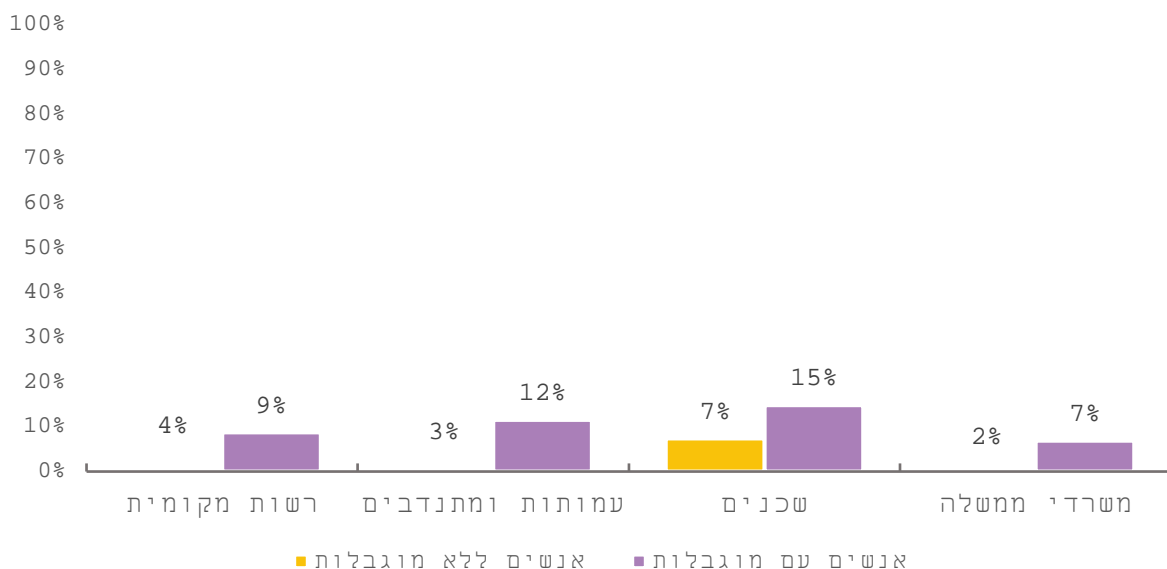
באופן כללי, 34% ממדגם האנשים עם מוגבלות דיווחו על קבלת סיוע בתקופת הסגר הראשון (אם בקבלת מזון, תמיכה נפשית, קבלת ציוד רפואי, ייעוץ משפטי, עזרה בהתניידות) לעומת 12% מהאנשים ללא מוגבלות. מבחינת מקור הסיוע, הרי ששכנים היו מקור הסיוע הנפוץ ביותר, לאחריהם לפי הסדר היו אלה עמותות מתנדבים, הרשות המקומית ומשרדי הממשלה.

תרשים 19. קבלת סיוע כלשהו בעת הסגר הראשון

בהתייחס לתקופת הסגר בין החודשים מרץ-אפריל 2020, באיזו מידה אתה מסכים עם ההיגדים הבאים?
 "האם קיבלת מאחד הגורמים סיוע כלשהו (כגון קבלת מזון, תמיכה נפשית, קבלת ציוד רפואי, ייעוץ משפטי, עזרה בהתניידות)?"
 (% מסכימים, כלל המדגם, לפי אנשים עם/בלי מוגבלות)

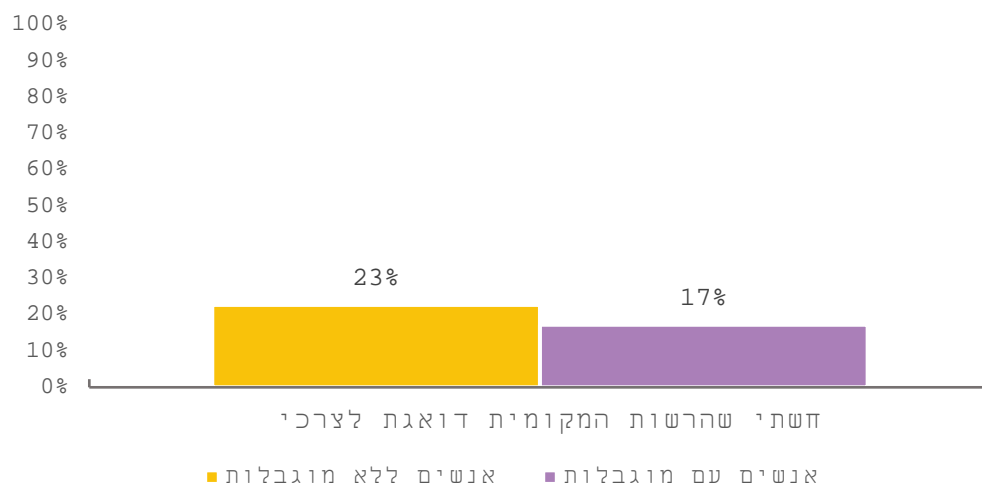


תרשים 20. מקורות הסיוע שהתקבל בעת הסגר הראשון
(% מסכימים, כלל המדגם, לפי אנשים עם/בלי מוגבלות)



באופן דומה לסיוע מהשכנים ותחושת שייכות לקהילה, בעוד ש-12% מהאנשים עם המוגבלות דיווחו כי קיבלו סיוע כלשהו מהרשות המקומית, פי שלושה מאנשים ללא מוגבלות. באופן כללי פחות אנשים עם מוגבלות (17%) חשו כי הרשות המקומית דאגה לצרכיהם בעת משבר הקורונה (שוב בהשוואה לאנשים ללא מוגבלות, 23%).

תרשים 21. תחושה אישית לגבי מחויבות הרשות המקומית
בהתייחס למשבר הקורונה, באיזו מידה אתה מסכים עם ההיגדים הבאים?
"אני חש שהרשות המקומית דואגת לצרכיי."
(% מסכימים, כלל המדגם, לפי אנשים עם/בלי מוגבלות)

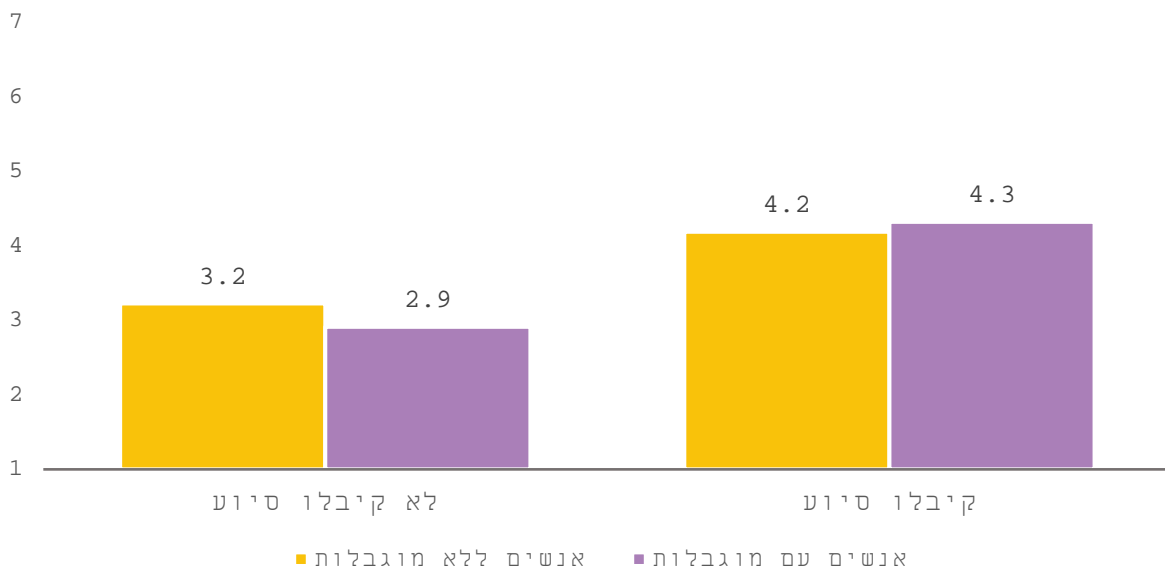


ניכר כי יש קשר חיובי ומשמעותי בין סיוע מצד הרשות המקומית בסגר הראשון לבין יצירת תחושות שייכות לקהילה אצל כלל האוכלוסייה, ובייחוד אצל אנשים עם מוגבלות (ראו תרשים 21). באופן כללי, ניכר כי משיבים עם וללא מוגבלות אשר לא קיבלו סיוע מהרשות המקומית היו בעלי תחושת שייכות נמוכה יותר לקהילה. תחושת השייכות בקרב אותה תת אוכלוסייה, אלה שלא קיבלו סיוע מהרשות, הייתה נמוכה יותר אצל אנשים עם מוגבלות (בהשוואה לאנשים ללא מוגבלות).

בקרב המשיבים שקיבלו סיוע מהרשות, עלתה תחושת השייכות לקהילה אצל שתי הקבוצות. כאשר משווים בין אנשים עם מוגבלות וללא מוגבלות בקרב אלה שקיבלו סיוע, שם כבר אין פער משמעותי בין הקבוצות. ניתן אפוא לומר כי במצב בו הרשות נותנת סיוע, אין פער בתחושת השייכות בין אנשים עם וללא מוגבלות.

מדובר בתימוכין לטענה כי השקעת משאבים בסיוע לאנשים עם מוגבלות ברשות המקומית הנו גורם חשוב המסייע לא רק במילוי החסך האינסטרומנטלי, אלא מסייע בפיתוח תחושת הקהילתיות אצל אותה קבוצה שמלכתחילה מדווחת על תחושת שייכות נמוכה יותר. לקהילה.

תרשים 22. הקשר בין קבלת סיוע מהרשות המקומית לתחושת שייכות לקהילה
(ממוצע, כלל המדגם, לפי אנשים שקיבלו סיוע מהרשות המקומית ואנשים עם/בלי מוגבלות)



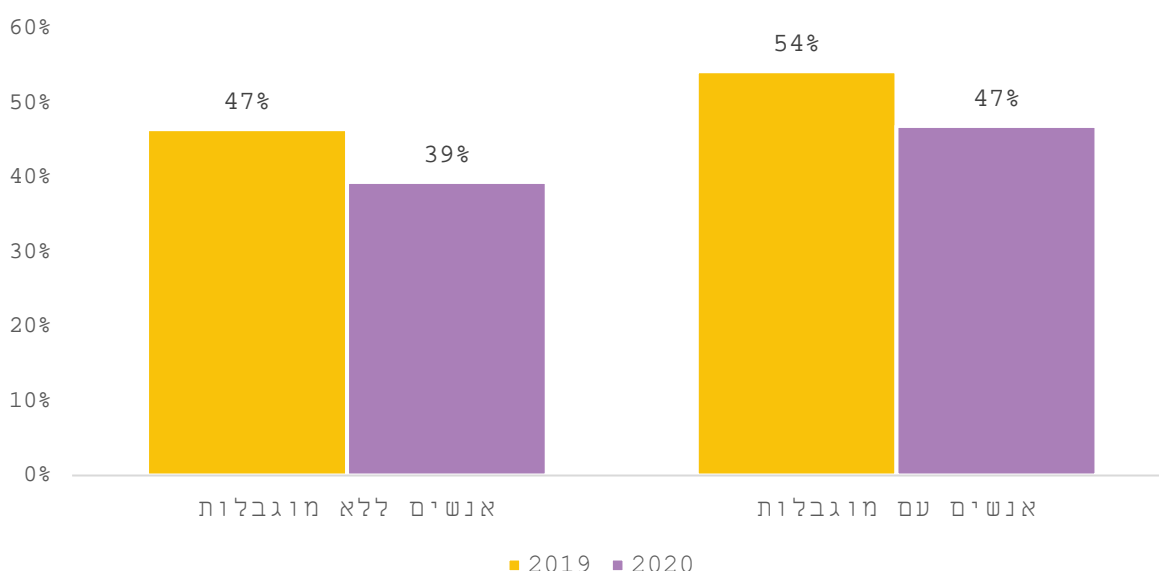
2. שימוש ברשתות חברתיות

יותר אנשים עם מוגבלות דיווחו על פעילות ברשתות החברתיות בזמן הסגר הראשון (47% ממדגם האנשים עם המוגבלות), מאשר אנשים ללא מוגבלות (39%). רמת הפעילות המוגברת של אנשים עם מוגבלויות ברשתות החברתיות (בהשוואה לאלה שאינם עם מוגבלות) הנה תופעה ידועה בעולם

ובישראל באופן ספציפי גם במדד הנגישות העירוני שערכנו בשנת 2019³⁰. מעניין להבחין בירידה כללית של כ-7%-8% בדיווח על באופן כללי השימוש ברשתות החברתיות ירד אצל שתי הקבוצות בשנת 2020 בהשוואה ל-2019 (בשנה שעברה 54% מאנשים עם מוגבלות ו-47% מאנשים ללא מוגבלות דיווחו שהם פעילים ברשתות החברתיות). הפער בין אנשים עם מוגבלות לאנשים ללא מוגבלות מבחינת השימוש ברשתות חברתיות נשאר דומה (בשנה שעברה הפער עמד על 7% והשנה הוא עומד על 8%). על אף השימוש הגבוה יותר ברשתות בחברתיות בקרב אנשים עם מוגבלות, השנה בניגוד לשנה שעברה, לא היה הבדל משמעותי בין הקבוצות בדיווח על יצירת קשר עם אנשים אחרים באמצעות הרשתות החברתיות.

תרשים 23. רמת פעילות ברשתות החברתיות בעת הסגר הראשון

בהתייחס לתקופת הסגר בין החודשים מרץ-אפריל 2020, באיזו מידה אתה מסכים עם ההיגדים הבאים? הייתי פעיל ברשתות החברתיות. (% מסכימים, כלל המדגם, לפי אנשים עם/בלי מוגבלות)



3. שירותי בריאות

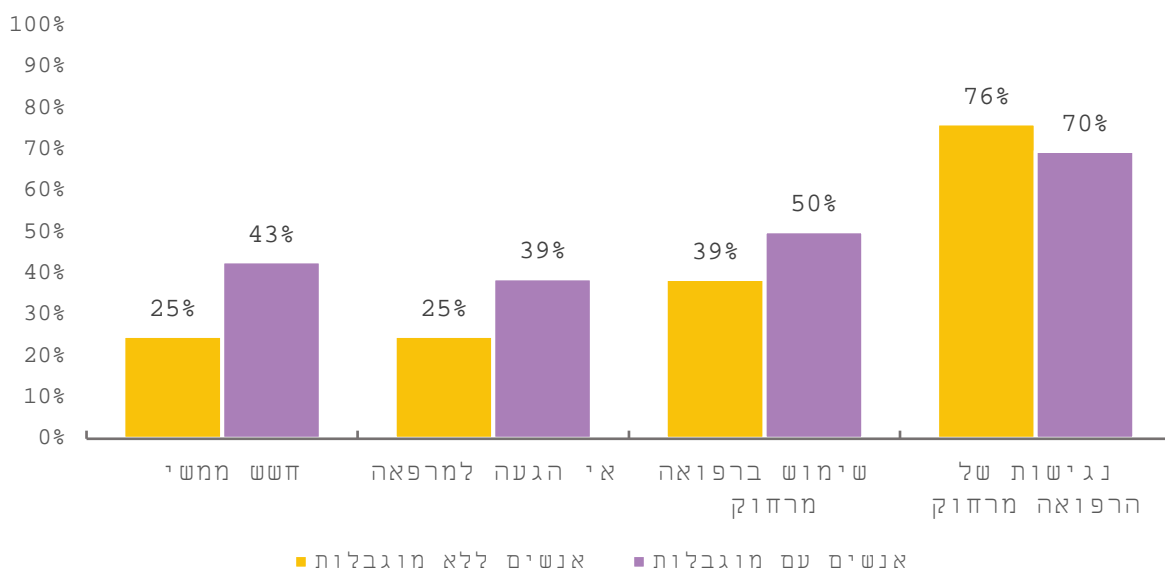
בעת משבר הקורונה אנשים עם מוגבלות דיווחו יותר על חשש ממשי לבריאותם: 43% מהאנשים עם המוגבלות דיווחו על חשש ממשי בעוד שרק 25% ממדגם האנשים ללא מוגבלות דיווחו על חשש כזה. זאת ככל הנראה לאור העובדה כי בקרב אנשים עם מוגבלות ישנם גם אנשים הנמצאים בקבוצת סיכון בכל הנוגע לסיבוכים הנובעים מהנגיף. למרות שאנשים עם מוגבלות נזקקים לשירותי הרפואה

³⁰ מדד הנגישות העירוני 2019, בעמ' 40-41.

באופן תכוף יותר מאנשים ללא מוגבלות, יותר אנשים עם מוגבלות דיווחו כי הם נמנעו מלהגיע למרפאה לקבלת טיפול לו הם היו זקוקים (39% בהשוואה ל-25% מקרב האנשים ללא מוגבלות). הסיבה העיקרית לאי ההגעה לטיפול היה החשש להידבק בקורונה במרפאה, וסיבה משמעותית נוספת היא החשש לצאת מהבית באופן כללי. בהמשך לכך, מחצית מהמדגם של האנשים עם המוגבלות דיווחו כי הם ניסו להשתמש בשירותי הרפואה מרחוק שהפכו פופולאריים יותר במהלך המשבר,³¹ בהשוואה ל-39% מאנשים ללא מוגבלות שניסו להשתמש בשירותים אלה. מבין האנשים עם המוגבלות שניסו להשתמש בשירותי הרפואה מרחוק 70% מהם דיווחו כי השירותים היו נגישים עבורם. שביעות רצון גבוהה נרשמה גם בקרב אנשים ללא מוגבלות כאשר 76% מהם דיווחו כי שירותי הרפואה מרחוק היו נגישים עבורם.

תרשים 24. שימוש בשירותי בריאות ותחושות אישיות לגבי המצב הבריאותי בעת משבר הקורונה

בהתייחס למשבר הקורונה, באיזו מידה אתה מסכים עם ההיגדים הבאים?
 "אני מרגיש חשש ממשי לבריאותי; נמנעתי מלהגיע למרפאה כדי לקבל טיפול רפואי שהייתי זקוק לו; ניסיתי להשתמש בשירותי רפואה מרחוק (כלומר בפגשתי עם רופא בעת שהייה בביתי בדרך האינטרנט); מבין אלה שדיווחו על שימוש בשירותי רפואה מרחוק: "חשתי כי שירותי הרפואה מרחוק היו נגישים עבורי."
 (% מסכימים, לפי אנשים עם/בלי מוגבלות)

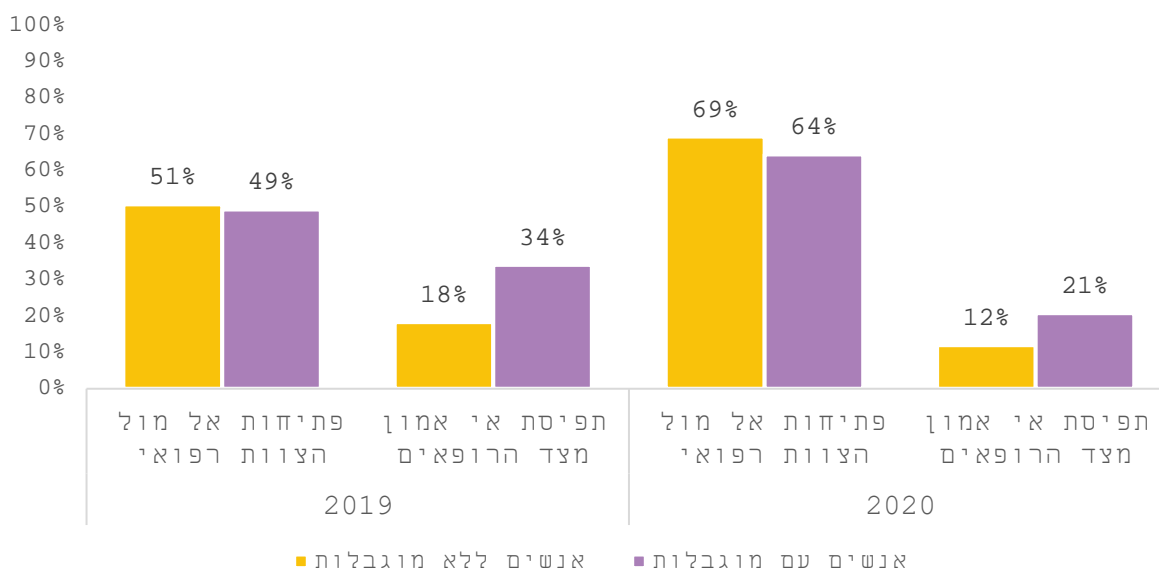


³¹ דנה רוט, דפנה רביב-כרמי ומיטל רפואה, "דו"ח מחקר בנושא: טיפול מרחוק (טל-בריאות) של מקצועות הבריאות בישראל בעידן הקורונה (Covid-19)", בית איזי שפירא 15 (2020).

בנוסף, ממצאי המחקר השנה ממשיכים להעיד על יחסים מורכבים בין הממסד הרפואי לאוכלוסיית האנשים עם המוגבלות.³² בדומה לממצאים ממדד הנגישות העירוני 2019,³³ גם השנה נמצא כי היחסים בין אנשים עם מוגבלות ונותני השירותים הרפואיים (הרופאים והאחיות) מאופיינים בפחות אמון בהשוואה לאנשים ללא מוגבלות. כך, בעוד שרק 12% מהאנשים ללא מוגבלות הסכימו עם ההיגד: "אני מרגיש שרופאים אינם מאמינים לי כאשר אני מתאר כאבים", 21% מהאנשים עם המוגבלות הביעו הסכמה עמו. אנשים עם מוגבלות הרגישו כי הם פחות יכולים לדבר בפתיחות עם הצוות הרפואי שמטפל בהם וכי הרופאים פחות נוטים להאמין להם כאשר הם מתארים כאבים, בהשוואה לאנשים ללא מוגבלות.

תרשים 25. תפיסות לגבי שירותי בריאות בעת משבר הקורונה

בהתייחס למשבר הקורונה, באיזו מידה אתה מסכים עם ההיגדים הבאים?
 "באיזו מידה אתה מסכים עם ההיגדים הבאים? אני יכול לדבר בפתיחות עם הצוות הרפואי שמטפל בי (כגון רופאים ואחיות); אני מרגיש שרופאים אינם מאמינים לי כאשר אני מתאר כאבים"
 (% מסכימים, כלל המדגם, לפי אנשים עם/בלי מוגבלות)

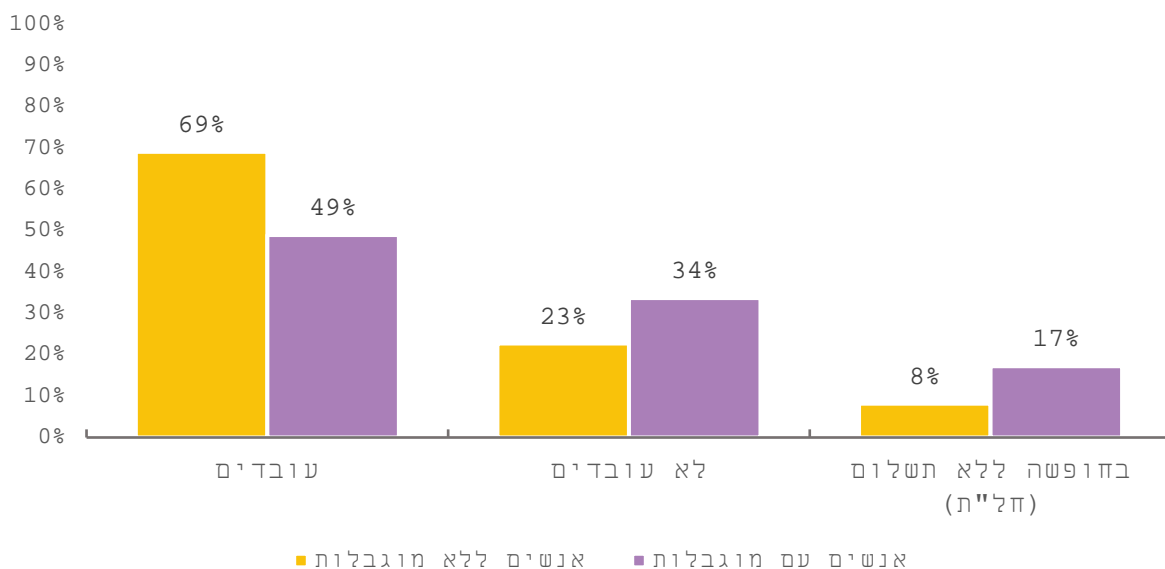


³² סאלי פרנץ וג'ון סוויין, "היחסים בין אנשים עם מוגבלויות ובין אנשי מקצועות הבריאות והרווחה" לימודי מוגבלות: מקראה 453-56, 447 (שגית מור, נטע זיו, ארלין קנטור, אדוה איכנגרין וניסים מזרחי עורכים, 2016).
³³ מדד הנגישות העירוני 2019, בעמ' 44-45.

4. תעסוקה

מחקרים מן העולם חזו כי משבר הקורונה יפגע באופן דיספרופורציאנלי בביטחון התעסוקתי של אוכלוסיות מוחלשות, ביניהן גם אנשים עם מוגבלויות³⁴. ואכן ממצאי המחקר מראים כי יש השפעה של המשבר על תעסוקת אנשים עם מוגבלות. יש הבדל של 20% בין אנשים ללא מוגבלות שדיווחו כי הם מועסקים בעת מילוי הסקר (אם במגזר הציבורי ואם במגזר הפרטי), לבין אנשים עם מוגבלות (רק 49% מהמשיבים עם המוגבלות דיווחו כי הם עובדים בספטמבר 2020, לעומת 69% מהמשיבים ללא מוגבלות). יותר אנשים עם מוגבלות דיווחו כי הם כעת בחל"ת, 17%, לעומת 8% אצל אנשים ללא מוגבלות. בעוד שחלק מן ההבדלים נובע מאי שוויון אינהרנטי בשוק העבודה (שאינו קשור למשבר), הרי שהפער בתעסוקה מתעצם בעקבות הוצאת יותר עובדים עם מוגבלות לחל"ת. הבדלים אלה נמצאו הן בקרב עובדים בשוק הפרטי והן בשוק הציבורי.

תרשים 26. השתתפות בשוק העבודה בעת משבר הקורונה האם אתה עובד כרגע? כן / לא / בחופשה ללא תשלום (חל"ת) (% מסכימים, כלל המדגם, לפי אנשים עם/בלי מוגבלות)



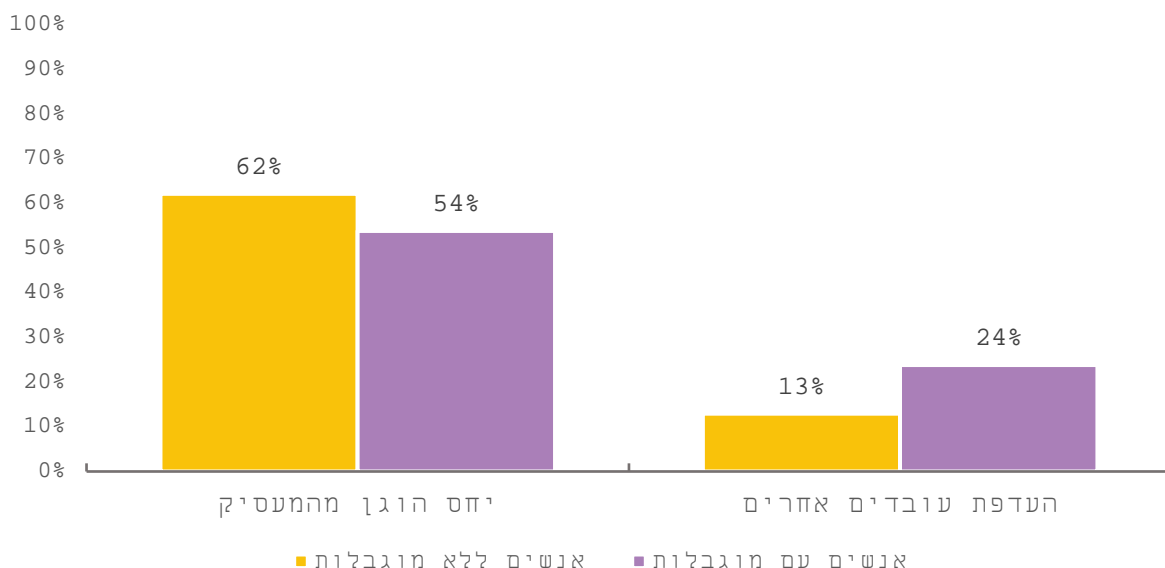
בהשוואה לעמיתיהם ללא מוגבלות, אנשים עם מוגבלות חשו שהמעסיקים התייחסו אליהם בצורה לא הוגנת (הסכימו פחות עם ההיגד כי המעסיקים התייחסו אליהם בצורה הוגנת) ויותר מהם גרסו

³⁴ זאת על פי דיווחים בארה"ב ובבריטניה: Lucy Webster, Coronavirus: Disabled People Fear Losing Their Jobs, **BBC** (Sep. 16, 2020), <https://www.bbc.com/news/uk-politics-54103010>; Allison Norlian, Workers with Disabilities Disproportionately Impacted By COVID-19 Pandemic, **Forbes** (June 22, 2020), <https://www.forbes.com/sites/allisonnorlian/2020/06/22/workers-with-disabilities-disproportionately-impacted-by-covid-19-pandemic/#61dc06fc1ad1>.

שמעסיקים העדיפו עובדים אחרים על פניהם (למשל בהקשר ליציאה לחל"ת, לחזרה לעבודה, לשינוי בתנאים, או לקיצוץ בשכר).

תרשים 27. תפיסות לגבי מעסיקים בעת משבר הקורונה

השאלה נשאלה בקרב עובדים שאינם עצמאיים: בהתייחס למשבר הקורונה, באיזו מידה אתה מסכים עם ההיגדים הבאים?
 "המעסיקים התייחסו אליי בצורה הוגנת; אני חש שמעסיקים העדיפו עובדים אחרים על פניי (למשל בהקשר ליציאה לחל"ת, לחזרה לעבודה, לשינוי בתנאים, או לקיצוץ בשכר)."
 (% מסכימים, לפי אנשים עם/בלי מוגבלות)



5. רווחה נפשית

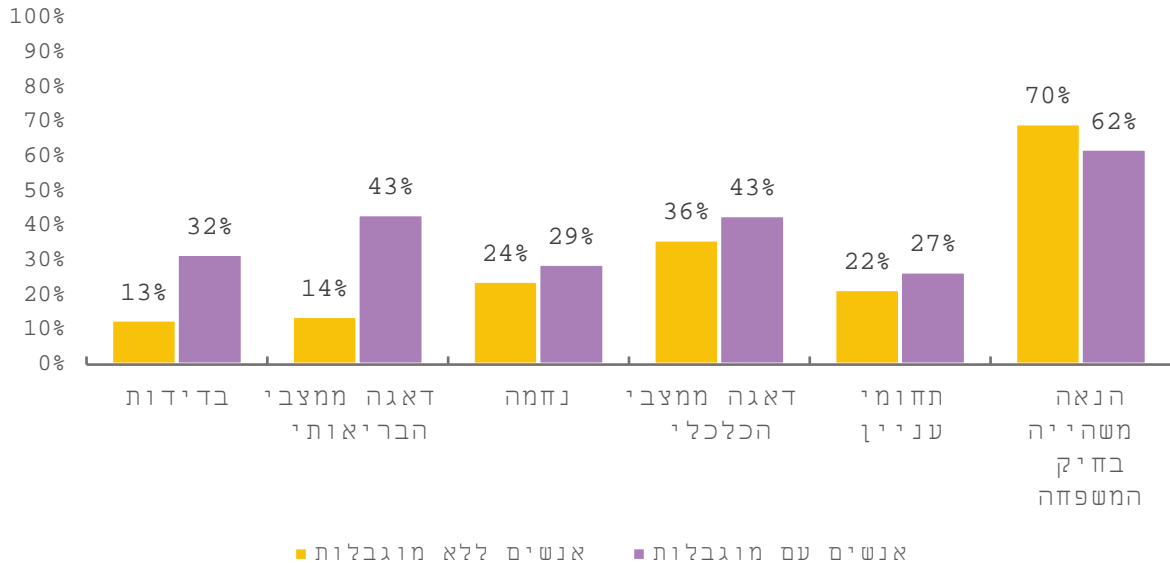
בנוסף לסיכונים הנובעים ישירות מווירוס הקורונה, המשבר טומן בחובו גם סיכונים הנוגעים לבריאות הנפש. ההסתגרות בבתים וההימנעות ממפגשים בינאישיים עשויים להשפיע לרעה על מצבם הנפשי של אזרחי ישראל. עם זאת, ההאטה בקצב החיים וההזדמנות לבלות זמן בחיק המשפחה עשויים דווקא להביא לחוויות חיוביות אצל אנשים מסוימים. בחלק זה בחנו כיצד משבר הקורונה השפיע על מצבם הנפשי והרגשי של אנשים עם וללא מוגבלות.

הממצאים מעידים כי אנשים עם מוגבלות חוו רגשות שליליים בעת משבר הקורונה יותר מאשר אנשים ללא מוגבלות. כך, אנשים עם מוגבלות דיווחו על רמות גבוהות יותר באופן משמעותי של תחושת בדידות, דאגה למצבם הבריאותי, וכן דאגה למצבם הכלכלי, בהשוואה לאנשים ללא מוגבלות. עם זאת, אנשים עם מוגבלות מנסים להתמודד עם הרגשות השליליים הללו והם דיווחו כי בעת משבר הקורונה הם גילו תחומי עניין חדשים וכי הם מוצאים נחמה בכך שרבים נמצאים באותו המצב, יותר מאשר אנשים ללא מוגבלות. חשוב עוד לשים לב שאנשים עם מוגבלות דיווחו פחות כי הם נהנו מהשהייה בחיק המשפחה בעת הסגר.

תרשים 28. רווחה נפשית בעת משבר הקורונה

בזמן משבר הקורונה עד כמה אתה:

”אני חש בדידות; אני חש דאגה ממצבי הבריאותי; אני חש נחמה בכך שלא רק לי קשה ושרבים נמצאים במצבי; אני חש דאגה ממצבי הכלכלי; גיליתי תחומי עניין חדשים; ”נהניתי מהשהייה עם בני המשפחה”
(% מסכימים, לפי אנשים עם/בלי מוגבלות)

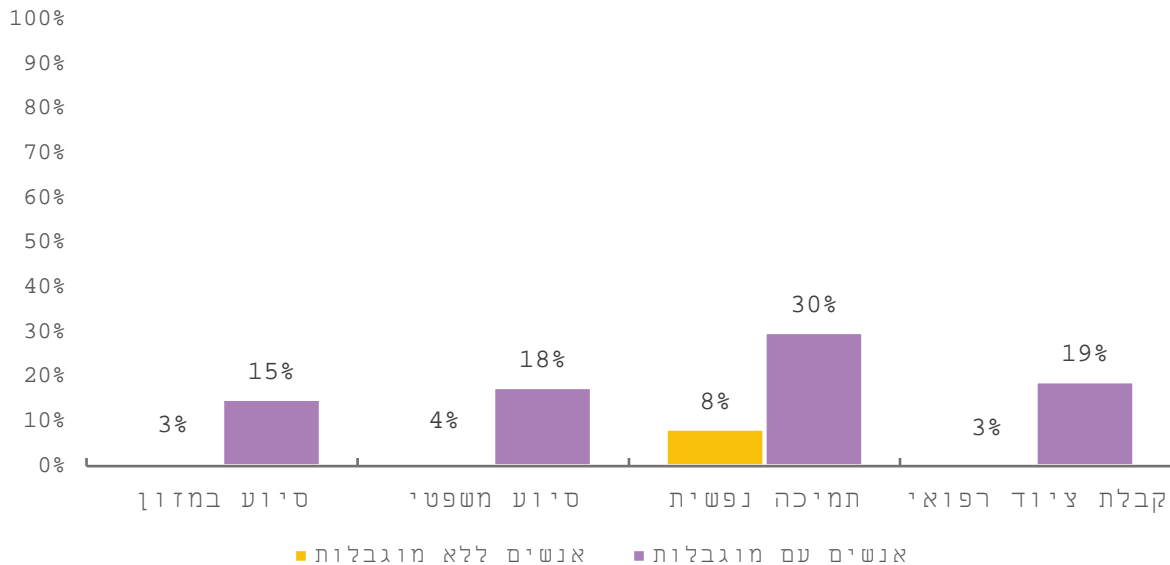


6. סיוע עתידי

אנשים עם מוגבלות דיווחו באופן עקבי ומשמעותי יותר מאנשים ללא מוגבלות על צורך לקבל סיוע לאחר סיום הסגר הראשון ובעת הסגר השני (עת מילוי הסקר). התחום הבולט ביותר בו דווח על צורך בסיוע הוא התחום הנפשי. כך, 30% מהאנשים עם מוגבלות דיווחו על הצורך לקבל סיוע נפשי, יותר מפי שלושה מאשר אנשים ללא מוגבלות (8%). הממצאים מעלים אפוא את הצורך להקצאת משאבים להפגת בדידות וסיוע נפשי עבור אוכלוסייה זו. אנשים עם מוגבלות דיווחו גם על צורך בקבלת ציוד רפואי (19%), סיוע משפטי (18%) וקבלת מזון (15%).

תרשים 29. דיווח על צורך עתידי בעת משבר הקורונה

בעת הנוכחית, באיזו מידה אתה זקוק לסיוע בתחומים הבאים?
קבלת מזון; ייעוץ משפטי; תמיכה נפשית; קבלת ציוד רפואי



הבדלים בתפיסות בין אנשים עם מוגבלויות שונות

המונח "אדם עם מוגבלות" מוגדר בחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, תשנ"ח-1998 כ"אדם עם לקות פיזית, נפשית או שכלית לרבות קוגניטיבית, קבועה או זמנית, אשר בשלה מוגבל תפקודו באופן מהותי בתחום אחד או יותר מתחומי החיים העיקריים". הגדרה רחבה זו אומצה מהחוק האמריקאי, ה-American with Disabilities Act, והיא נובעת מאג'נדה של התנועות החברתיות לקידום זכויות לאנשים עם מוגבלות שהתפתחו בבריטניה ובארצות הברית בשלהי שנות ה-60 של המאה הקודמת. ההכרה במוגבלות כמונח רחב וגמיש הכולל בתוכו לקויות מגוונות נלקחה בחשבון בעת כתיבת הסקר. ההתנהלות במרחב והאינטראקציה החברתית של אדם המתנייד בכסא גלגלים שונה מזו של אדם עם מחלה כרונית או מוגבלות קוגניטיבית, חרף סוגיות משותפות הנוגעות לסטיגמה ולהיסטוריה של אפלייה והדרה. כיוון שישנה חשיבות להבין את האופן שבו אנשים עם מוגבלויות שונות חווים את חייהם, חלק זה מציג את ההבדלים שנמצאו בקרב הציבור המגוון של אנשים עם מוגבלות לגבי תעסוקה ובריאות בעת משבר הקורונה.

1. החשש הממשי לבריאות והיחס לשירותי הבריאות בקרב אנשים עם מוגבלויות שונות

בעת משבר הקורונה, אנשים עם מוגבלות חשו חשש ממשי גבוה יותר לבריאותם בהשוואה לאנשים ללא מוגבלות. הקבוצות המרכזיות שדיווחו על חשש ממשי כזה היו 49% מהאנשים החיים עם מוגבלויות פיזיות (82 מתוך 169), 50% מהאנשים החיים עם יותר ממוגבלות אחת (53 מתוך 106) ו-48% מהאנשים עם מוגבלות "אחרת" (13 מתוך 27). בנוסף, 41% (26 מתוך 64) מהאנשים עם מוגבלות נפשית דיווחו על חשש ממשי לבריאותם בעת משבר הקורונה.

הממצאים לגבי התפיסה השלילית של אנשים עם מוגבלויות שונות את הממסד הרפואי, דומים מאוד לאלה שנמצאו בשנה שעברה,³⁵ וזאת חרף משבר הקורונה אשר הגדיל את התלות בממסד הרפואי. 48% מהאנשים עם המוגבלות הנפשית (31 מתוך 64) דיווחו כי הם אינם יכולים לדבר בחופשיות עם הרופאים והאחיות שמטפלים בהם וזאת בהשוואה לשיעור של 44% מתוך קבוצה זו ב-2019. בנוסף, למעלה ממחצית, 53% (34 מתוך 64), מהאנשים עם המוגבלות הנפשית וכן 43% (73 מתוך 169) מהאנשים עם מוגבלות פיזית אינם חשים כי הרופאים עושים כמיטב יכולתם לסייע להם להתמודד עם מצבם הרפואי. למרות ההבדל המשמעותי בין חוויות של אנשים עם מוגבלויות ושל אנשים ללא מוגבלות בהקשר לאי אמון כלפי הממסד הרפואי, הייתה השנה ירידה באחוז המשיבים עם מוגבלות אשר חשים כי רופאים אינם מאמינים לאדם עם המוגבלות כאשר הם מתארים כאבים. בשנה שעברה אחוז המשיבים עם מוגבלות עמד על כ-30% ואילו השנה אחוז המשיבים שהסכימו עם הפריט עומד על כ-20%.³⁶

2. תפיסות לגבי תעסוקה בעת משבר הקורונה אצל אנשים עם מוגבלויות שונות

משבר הקורונה השפיע על שוק העבודה ועל האופן בו מיליוני ישראלים מועסקים, עם המעבר לעבודה מהבית. לא נמצא הבדל משמעותי במספר העובדים עם וללא מוגבלות שעברו לעבודה מרחוק (37% ו-40% בהתאמה עברו לעבוד מהבית בעת המשבר). כמו כן שתי הקבוצות ראו במעבר לעבודה מהבית כמקל עליהם (ללא הבדל משמעותי בין הקבוצות). בקרב אנשים עם מוגבלות, על הקלה כזו דיווחו 42% (11 מתוך 26) מהעובדים עם מוגבלות פיזית ו-39% (9 מתוך 23) מהעובדים החיים עם יותר ממוגבלות אחת. כך גם מרבית האנשים עם מוגבלות דיווחו כי השימוש באמצעים הטכנולוגיים כדי

³⁵ מדד הנגישות העירוני 2019, 48.

³⁶ כך 17% מהמשיבי עם המוגבלות הפיזית (29 מתוך 145), 22% מהמשיבי עם המוגבלות הנפשית (14 מתוך 64), 21% מהמשיבים עם מוגבלות הראייה (12 מתוך 57), 17% מהמשיבים עם מוגבלות השמיעה (8 מתוך 47) ו-19% מהמשיבים עם מוגבלות "אחרת" (5 מתוך 27). הסכימו על האמרה. במידה ומחברים את האנשים עם המוגבלות השכלית/קוגניטיבית (27) ואת 8 המשיבים על הספקטרום האוטיסטי, ניתן למצוא רק 9% (2 מתוך 22) של משיבים בחיוב על הפריט.

לעבוד מרחוק הקל עליהם בעבודתם³⁷. הממצא משתלב גם עם השימוש הרב יותר שעושים אנשים עם מוגבלות ברשתות החברתיות בהשוואה לאנשים ללא מוגבלות. עם זאת חשוב לציין כי בהקשר לאנשים עם מוגבלות ראייה, הרי שרק 35% (6 מתוך 17) דיווחו על כך שהטכנולוגיה הקלה עליהם בעוד ש-29% דיווחו כי הטכנולוגיה הקשתה עליהם (5 מתוך 17) ועוד 35% (6 מתוך 17) דיווחו כי השימוש בטכנולוגיה לא השפיע עליהם. נראה אם כן התאמה מסוג העבודה מרחוק והשימוש בטכנולוגיה מתאימה טומנים בחובם הזדמנות להשתלבות משמעותית של אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה. אולם יש לשים לב לאוכלוסיית כבדי הראייה בהקשר הזה ולנסות לגשר את האופן בו הם יוכלו לעבוד בקלות יותר מהבית.

מסקנות סקר התמודדות ותפיסת משבר הקורונה

בקרב אנשים עם מוגבלות

ממצאי סקר זה מעלים תמונה מורכבת בנוגע להתמודדות של אנשים עם מוגבלות והתמיכה לה זכו מצד הציבור ומוסדות שונים בעת משבר הקורונה. מתוך הממצאים עולה כי:

- **מבחינת קידום תחושת קהילתיות ושייכות** – הענקת סיוע נמצאה כמנבאת עלייה בתחושת הקהילתיות אצל אנשים עם מוגבלות. קשר כזה נמצא גם כאשר הסיוע הוענק על ידי הרשות המקומית וגם כאשר הוא הוענק על ידי אנשים פרטיים (שכנים). מכאן שהענקת סיוע רב יותר על ידי הרשות וכן עידוד של התושבים לערבות הדדית ומתן סיוע לשכניהם עם המוגבלות יביאו לקידום תחושת השייכות לקהילה אצל אוכלוסייה זו.
- **מבחינת תעסוקת אנשים עם מוגבלות** – נמצא כי משבר הקורונה העצים עוד יותר את אי השוויון המובנה בשוק העבודה. יותר אנשים עם מוגבלות דיווחו כי הם אינם עובדים או הוצאו לחל"ת וכן חשו כי המעסיקים העדיפו עובדים ללא מוגבלות על פניהם.
- **מבחינת שירותי רפואה** – כיוון שאחוז גדול של אנשים עם מוגבלות לא הגיע לטיפול במרפאות לקבלת טיפול שוטף בגלל חשש להידבק, כדאי להזכיר לאוכלוסייה זו את החשיבות שבטיפול בבעיות שגרתיות. הדבר יכול להיעשות גם בשימוש בשירותי הרפואה מרחוק, שאחוז גדול יותר של אנשים עם מוגבלות נחשפו אליהם. למרות שרוב המשיבים עם המוגבלות (70%) חשו כי הוא נגיש להם, יש לוודא כי אלה יהיו נגישים לכולם.
- **מבחינת רווחה נפשית** – כ-30% מהמשיבים עם המוגבלות דיווחו על הצורך לקבל סיוע נפשי, יותר מפי שלושה מאשר אנשים ללא מוגבלות. אנשים עם מוגבלות דיווחו על רמות

³⁷ כך דיווחו 59% מהמשיבים עם המוגבלות הפיזית (84 מתוך 142), 63% מהמשיבים עם המוגבלות הנפשית (10 מתוך 16), ו-61% מהמשיבי עם מוגבלות השמיעה (11 מתוך 18) ו-83% מהמשיבי עם מוגבלות "אחרת" (19 מתוך 23).

גבוהות יותר באופן משמעותי של תחושת בדידות, דאגה למצבם הבריאותי, וכן דאגה למצבם הכלכלי, בהשוואה לאנשים ללא מוגבלות. על כן יש להקצות משאבים לסיוע נפשי ייעודי לאוכלוסייה זו.

- **לסיכום,** ניתן לזהות היבטים חיוביים בתחום הקהילתי ומבחינת נגישות של שירותי רפואה מרחוק, לצד תופעות שליליות בתחום התעסוקה, מבחינת יחסים עם הממסד הרפואי, ומבחינת הרווחה הנפשית של אנשים עם מוגבלות. ניכר כי הציבור התגייס לסיוע לשכניהם עם המוגבלות בעת המשבר והיווה עבורם מקור העזרה העיקרי. כמו כן, נראה כי אצל רשויות שנרתמו לתמיכה באוכלוסייה זו, נמצאה גם עלייה בתחושת השייכות של אנשים עם מוגבלות לקהילה. בעוד מרבית האנשים עם מוגבלות חווים את השירותים הרפואיים כנגישים, עדיין ישנם כאלה אשר צרכיהם אינם נענים במלואם, בדגש על סיוע נפשי, אשר ייתכן ונסביר את הפגיעה ברווחתם הנפשית. כמו כן, מדווחת פגיעה בתחום התעסוקתי ואף אפליה מצד מעסיקים. אנו תקווה כי ממצאים אלה יסייעו למקבלי ההחלטות בפיתוח מדיניות משמעותית שתסייע לאנשים עם מוגבלות, פלח באוכלוסייה שחלקו נמצא בקבוצות סיכון רפואיות ואשר סבל מהפרת זכויות בשל מצב החירום, להתמודד עם מצב החירום בצורה טובה יותר.

נספח – דירוג רשויות במדדים השונים

בנספח זה מוצג דירוג הרשויות באחוזי ההסכמה למדדים השונים במחקר שנעשה השנה, בהשוואה לשנים 2016-2020. היות שההבדלים הסטטיסטיים בין ערים הצמודות זו לזו בדירוג אינם בהכרח מובהקים, בחרנו לחלק כל אחד מהדירוגים לשלוש קטגוריות רחבות. בהתאם, כל אחד משלושת הצבעים הבאים מייצג את מיקומן של הרשויות לפי הקטגוריות בכל אחד מהמדדים:

- רשויות המסומנות בכחול בהיר ■ הן בעלות גישה חיובית יותר כלפי אנשים עם מוגבלות (במרבית המדדים מדובר על רשויות שההסכמה שלהן למדד הרלוונטי היתה נמוכה).
- רשויות המסומנות בכחול ■ הן בעלות גישה ממוצעת כלפי אנשים עם מוגבלות (במרבית המדדים מדובר על רשויות שההסכמה שלהן למדד הרלוונטי היתה בינונית).
- רשויות המסומנות בכחול כהה ■ הן בעלות גישה חיובית פחות כלפי אנשים עם מוגבלות (במרבית המדדים מדובר על רשויות שההסכמה שלהן למדד הרלוונטי היתה גבוהה).

תפיסת אנשים עם מוגבלות כהומוגניים

2016		2017		2018		2019		2020	
אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר
0.0	טבריה	0.0	כרמיאל	0.0	שוהם	0.0	אשקלון		הוד השרון
0.0	שוהם	0.0	שוהם	0.6	אשקלון	0.5	נתניה	1.1	טבריה
0.5	רחובות	0.9	הוד השרון	0.6	באר שבע	0.6	חולון	1.5	שוהם
1.1	הוד השרון	1.5	אשדוד	0.6	רמת גן	0.6	הרצליה	1.7	רמת גן
1.1	חדרה	1.8	רחובות	0.7	בני ברק	0.6	אשדוד	1.9	הרצליה
1.3	נתניה	2.0	באר שבע	0.7	נתניה	0.6	הוד השרון	2.5	ראשון לציון
1.4	רמת גן	2.0	טבריה	0.9	הרצליה	0.9	נצרת	3.0	כרמיאל
1.4	תל אביב	2.0	ירושלים	1.1	כרמיאל	1.1	באר שבע	3.0	תל אביב יפו
1.7	חיפה	2.0	תל אביב	1.1	רחובות	1.1	שוהם	3.5	באר שבע
1.8	אשקלון	2.2	בני ברק	1.2	ראשון לציון	1.1	רחובות	3.5	רחובות
1.9	ירושלים	2.5	חולון	1.3	אשדוד	1.3	בני ברק	3.5	חיפה
2.0	ראשון לציון	2.5	חיפה	1.3	חולון	1.4	חיפה	3.8	אשדוד
2.1	אשדוד	2.6	הרצליה	1.5	ירושלים	1.5	כרמיאל	4.9	פתח תקווה
2.8	הרצליה	2.7	נתניה	1.8	הוד השרון	1.6	תל אביב יפו	5.0	חולון
2.9	כרמיאל	2.9	אשקלון	1.9	חדרה	2.0	ירושלים	5.3	בני ברק
3.3	בני ברק	2.9	רמת גן	1.9	חיפה	2.2	פתח תקווה	5.4	חדרה
3.4	פתח תקווה	3.4	ראשון לציון	2.0	תל אביב	2.2	ראשון לציון	5.5	ירושלים
3.8	חולון	3.7	חדרה	2.8	טבריה	2.3	חדרה	6.8	אשקלון
3.9	באר שבע	3.7	פתח תקווה	3.2	פתח תקווה	2.8	רמת גן	7.0	נתניה
4.6	נצרת	6.0	נצרת	18.3	נצרת	3.5	טבריה	11.1	נצרת

תחושת איום מעשי וסמלי מאנשים עם מוגבלות

2016		2017		2018		2019		2020	
אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר
0.0	שוהם	3.7	חדרה	0.0	טבריה	1.1	רמת גן	0.0	אשקלון
3.9	חיפה	3.9	כרמיאל	0.7	בני ברק	1.4	חיפה	0.0	בני ברק
4.1	תל אביב	4.5	שוהם	1.1	כרמיאל	1.6	באר שבע	0.0	ירושלים
4.3	רמת גן	4.5	חיפה	1.7	רמת גן	1.7	אשדוד	0.0	נצרת
4.4	אשקלון	4.7	רחובות	2.4	ראשון לציון	1.8	הוד השרון	0.6	רחובות
5.9	באר שבע	5.9	נתניה	2.4	ירושלים	1.9	בני ברק	0.6	הוד השרון
7.4	ירושלים	6.2	הוד השרון	2.5	תל אביב	2.3	הרצליה	0.6	חולון
8.3	ראשון לציון	6.4	רמת גן	2.6	באר שבע	2.6	נתניה	0.6	הרצליה
8.7	פתח תקווה	7.4	ראשון לציון	2.7	הוד השרון	2.6	תל אביב יפו	1.0	חיפה
9.0	חולון	7.9	הרצליה	2.9	חדרה	2.8	ראשון לציון	1.0	תל אביב יפו
10.1	כרמיאל	8.8	תל אביב	3.2	שוהם	2.9	רחובות	1.2	באר שבע
10.1	הוד השרון	9.0	חולון	4.0	נתניה	3.0	אשקלון	1.4	חדרה
10.4	הרצליה	9.3	בני ברק	4.3	חיפה	3.3	שוהם	1.5	שוהם
11.1	רחובות	9.8	אשדוד	4.4	אשדוד	3.5	פתח תקווה	1.7	רמת גן
11.1	בני ברק	9.9	באר שבע	4.6	רחובות	3.6	ירושלים	1.9	אשדוד
11.5	נתניה	10.0	ירושלים	4.6	הרצליה	4.4	חולון	1.9	נתניה
11.8	טבריה	10.1	פתח תקווה	4.8	אשקלון	4.5	כרמיאל	2.0	ראשון לציון
12.0	חדרה	10.7	אשקלון	5.3	פתח תקווה	5.1	חדרה	2.2	טבריה
12.6	אשדוד	14.0	טבריה	5.8	נצרת	6.5	נצרת	2.2	כרמיאל
14.4								3.1	פתח תקווה

מבונה

2016		2017		2018		2019		2020	
אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר
28.3	נצרת	4.1	נצרת	27.5	נצרת	20.4	נצרת	29.6	נצרת
34.8	כרמיאל	36.8	כרמיאל	36.4	חולון	30.1	הרצליה	34.8	כרמיאל
38.2	טבריה	38.0	טבריה	38.4	נתניה	32.8	כרמיאל	35.0	תל אביב - יפו
39.5	חולון	38.6	הרצליה	38.9	שוהם	34.2	תל אביב-יפו	35.2	חולון
41.2	שוהם	38.6	שוהם	39.2	חיפה	34.9	אשדוד	35.5	ראשון לציון
43.0	אשקלון	42.6	אשדוד	39.5	אשקלון	38.1	חולון	35.8	פתח תקווה
43.4	הרצליה	42.9	אשקלון	39.6	הוד השרון	38.9	ראשון לציון	36.7	חדרה
44.9	הוד השרון	43.1	רמת גן	40.2	טבריה	39.4	בני ברק	37.2	באר שבע
47.8	חיפה	43.3	חיפה	41.3	חדרה	39.8	טבריה	37.6	נתניה
47.8	ראשון לציון	44.3	באר שבע	41.6	באר שבע	40.0	חדרה	37.6	טבריה
48.1	ירושלים	44.5	חולון	43.0	כרמיאל	40.6	הוד השרון	37.7	רמת גן
48.5	באר שבע	45.3	רחובות	43.1	רחובות	40.8	רחובות	37.8	הרצליה
49.7	בני ברק	47.0	ירושלים	43.4	רמת גן	40.9	אשקלון	38.4	רחובות
50.0	תל אביב	47.0	נתניה	44.7	פתח תקווה	42.0	חיפה	38.5	חיפה
54.3	חדרה	47.2	חדרה	45.1	בני ברק	42.2	רמת גן	40.3	הוד השרון
54.3	פתח תקווה	47.5	בני ברק	46.2	אשדוד	42.9	שוהם	41.1	בני ברק
55.3	רחובות	47.8	ראשון לציון	46.3	הרצליה	43.1	נתניה	42.7	ירושלים
55.5	אשדוד	49.0	תל אביב	46.7	תל אביב	43.8	ירושלים	43.5	אשקלון
55.5	רמת גן	51.8	פתח תקווה	49.0	ירושלים	45.7	פתח תקווה	44.1	שוהם
59.0	נתניה	54.9	הוד השרון	50.9	ראשון לציון	46.8	באר שבע	45.3	אשדוד

מוכנות לקרבה חברתית עם אנשים ללא מוגבלות

2016		2017		2018		2019		2020	
אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר
20.2	הוד השרון	9.1	שוהם	12.6	שוהם	9.4	רמת גן		רמת גן
22.0	ראשון לציון	13.7	תל אביב	15.2	תל אביב	10.2	תל אביב יפו	12.2	רחובות
23.5	שוהם	19.5	הוד השרון	17.5	באר שבע	10.6	ראשון לציון	13	נצרת
25.0	תל אביב	19.6	רמת גן	18.7	טבריה	11.0	שוהם	13.2	הוד השרון
26.1	חיפה	20.0	רחובות	18.8	ראשון לציון	12.1	הוד השרון	14.5	באר שבע
27.0	רמת גן	20.2	באר שבע	18.9	הוד השרון	12.1	הרצליה	14.8	פתח תקווה
28.3	הרצליה	20.6	אשדוד	21.8	רחובות	12.6	באר שבע	15.6	כרמיאל
28.4	באר שבע	21.2	ראשון לציון	22.1	חולון	13.2	רחובות	15.6	חדרה
30.0	חולון	22.8	הרצליה	23.7	כרמיאל	13.3	נתניה	16	ראשון לציון
30.6	ירושלים	23.1	חדרה	24.1	אשדוד	14.3	חדרה	16.2	שוהם
30.7	אשקלון	23.2	נתניה	24.3	בני ברק	14.4	חולון	17.1	ירושלים
31.4	אשדוד	24.0	חולון	24.3	ירושלים	14.8	פתח תקווה	17.3	הרצליה
31.7	רחובות	24.9	חיפה	24.4	חיפה	14.9	כרמיאל	17.5	חיפה
31.9	כרמיאל	25.0	כרמיאל	24.6	אשקלון	16.7	נצרת	17.5	תל אביב יפו
32.4	טבריה	26.2	בני ברק	25.0	נצרת	18.3	אשקלון	19.1	נתניה
32.7	פתח תקווה	26.4	אשקלון	25.5	פתח תקווה	19.0	ירושלים	19.5	חולון
33.3	נתניה	28.0	פתח תקווה	26.6	רמת גן	19.5	טבריה	20.1	אשדוד
34.4	נצרת	29.0	ירושלים	26.9	חדרה	19.6	חיפה	20.4	טבריה
34.8	חדרה	34.0	טבריה	27.2	נתניה	22.1	אשדוד	21.8	אשקלון
38.6	בני ברק	56.7	נצרת	27.8	הרצליה	25.0	בני ברק	27.8	בני ברק

דעות קדומות "מרומזות" כלפי אנשים עם מוגבלות

2016		2017		2018		2019		2020	
אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר
0.0	טבריה	0.0	הרצליה	1.2	ראשון לציון	.6	רמת גן	1.3	הוד השרון
0.0	שוהם	0.0	חדרה	1.7	רמת גן	.6	רחובות	1.5	שוהם
.5	רחובות	.5	חולון	2.2	כרמיאל	1.1	שוהם	1.5	כרמיאל
1.1	הוד השרון	.9	הוד השרון	2.3	רחובות	1.2	הרצליה	1.9	חולון
1.3	נתניה	1.0	תל אביב-יפו	2.7	הוד השרון	1.8	חיפה	2.3	רמת גן
1.4	רמת גן	1.2	רחובות	3.2	שוהם	2.1	נתניה	2.5	ראשון לציון
1.8	אשקלון	1.3	כרמיאל	3.2	אשדוד	2.4	הוד השרון	2.5	תל אביב יפו
1.8	תל אביב יפו	1.4	אשקלון	3.2	חולון	2.9	אשדוד	2.5	אשדוד
2.0	ראשון לציון	1.5	חיפה	3.4	חיפה	3.0	תל אביב יפו	2.6	הרצליה
2.2	חדרה	2.3	שוהם	3.6	תל אביב יפו	3.3	ראשון לציון	2.7	חדרה
2.5	באר שבע	2.5	אשדוד	4.3	פתח תקווה	3.9	פתח תקווה	3.1	פתח תקווה
2.6	חיפה	2.5	ראשון לציון	4.3	הרצליה	4.0	חדרה	3.2	טבריה
3.1	אשדוד	2.7	נתניה	4.6	נתניה	4.2	באר שבע	3.5	רחובות
3.3	חולון	3.0	באר שבע	4.7	טבריה	4.3	אשקלון	4.0	חיפה
3.7	ירושלים	3.7	נצרת	4.8	אשקלון	4.4	בני ברק	4.1	באר שבע
4.6	בני ברק	4.0	טבריה	4.8	חדרה	4.4	חולון	4.5	נתניה
4.7	הרצליה	4.1	פתח תקווה	6.1	באר שבע	4.5	כרמיאל	4.8	אשקלון
4.8	פתח תקווה	4.4	רמת גן	6.3	ירושלים	6.5	נצרת	5.5	ירושלים
5.8	כרמיאל	5.5	בני ברק	6.9	בני ברק	7.2	ירושלים	5.6	נצרת
14.4	נצרת	7.0	ירושלים	11.8	נצרת	8.0	טבריה	7.9	בני ברק

אמפתיה

2016		2017		2018		2019		2020	
אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר	אחוזי הסכמה	עיר
85.3	שוהם	85.8	הוד השרון	87.4	שוהם	89.0	שוהם	81.8	הוד השרון
82.4	ראשון לציון	82.8	ראשון לציון	84.1	נתניה	83.9	ראשון לציון	81.5	נצרת
81.9	חולון	78.9	תל אביב-יפו	83.6	ראשון לציון	82.3	חולון	80.6	רמת גן
81.0	רמת גן	77.6	רחובות	82.9	הוד השרון	82.2	רמת גן	80.2	באר שבע
80.9	הוד השרון	77.6	כרמיאל	82.5	חולון	81.6	רחובות	80.0	תל אביב - יפו
78.9	אשקלון	76.5	חולון	80.9	רמת גן	81.5	הרצליה	79.9	ירושלים
78.9	רחובות	75.9	חדרה	79.7	באר שבע	81.4	טבריה	78.5	טבריה
78.8	נתניה	75.4	בני ברק	78.5	בני ברק	81.3	פתח תקווה	78.0	אשדוד
78.7	חיפה	75.0	רמת גן	78.2	פתח תקווה	81.3	תל אביב יפו	77.9	שוהם
78.6	תל אביב יפו	75.0	שוהם	77.9	חדרה	79.3	חיפה	77.8	כרמיאל
77.5	אשדוד	74.6	נתניה	77.7	תל אביב יפו	79.1	אשדוד	76.5	ראשון לציון
77.2	חדרה	74.5	אשדוד	76.3	חיפה	78.4	באר שבע	75.5	חדרה
75.5	ירושלים	74.3	פתח תקווה	76.2	ירושלים	77.8	נצרת	75.5	בני ברק
75.4	כרמיאל	73.7	הרצליה	75.7	טבריה	77.6	הוד השרון	75.5	חולון
74.0	באר שבע	72.5	ירושלים	74.7	רחובות	77.1	חדרה	74.7	פתח תקווה
72.6	פתח תקווה	70.7	אשקלון	74.2	כרמיאל	76.8	ירושלים	73.2	נתניה
71.9	בני ברק	70.6	חיפה	72.4	הרצליה	76.3	בני ברק	73.0	חיפה
70.8	הרצליה	69.0	באר שבע	70.3	אשדוד	75.9	נתניה	72.7	רחובות
67.6	טבריה	65.6	נצרת	67.7	אשקלון	73.9	כרמיאל	71.4	אשקלון
65.8	נצרת	62.0	טבריה	58.8	נצרת	72.6	אשקלון	70.5	הרצליה